

Gildebrief

Het Gilde van Molenaars

43e jaargang no. 3 september 2024

Gildebrief

De Gildebrief is het verenigingsblad van Het Gilde van Molenaars (GVM) en verschijnt vier keer per jaar in een oplage van 3.000 stuks in de maanden maart, juni, september en december.

Alle leden van de vereniging hebben het recht in de Gildebrief artikelen te plaatsen, hun mening te uiten en kanttekeningen bij het beleid van de vereniging te plaatsen. Het hoofdbestuur van Het Gilde van Molenaars is niet verantwoordelijk voor deze uitingen en kan hierop niet worden aangesproken.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van artikelen berust bij de auteur.

De redactie is, tenzij anders vermeld, verantwoordelijk voor het geheel als blad.

Abonnement niet leden

Niet leden van het Gilde kunnen zich abonneren op de Gildebrief door donateur van het Gilde te worden voor het minimale bedrag van 15 Euro.

Advertenties

Voor bedrijven of instellingen die gelieerd zijn aan 'de molenwereld' bestaat de mogelijkheid in de Gildebrief te adverteren. Informatie is verkrijgbaar bij de boekhouder (zie hieronder).

Bestuur van Het GVM

Voorzitter/veiligheid
Erik Kopp
voorzitter@gildevanmolenaars.nl

Secretaris
Tom Kreuning
Molenkade 8, 1829 HZ Oudorp NH
secretaris@gildevanmolenaars.nl

Penningmeester
Geert Jonker
penningmeester@gildevanmolenaars.nl

Opleidingscoördinator
Kees Kammeraat
opleidingscoördinator@gildevanmolenaars.nl

Afdelingscoördinator
Annie Driessen
afdelingscoördinator@gildevanmolenaars.nl

PR & Promotie
Peet Wessels
06 - 2120 7895
communicatie@gildevanmolenaars.nl

Ledenadministratie

Piet van Doorn
ledenadministratie@gildevanmolenaars.nl

Vertrouwenpersoon

Ada Meurs, 06 - 1676 6741
Willem van Breenen, 06 - 1121 4414

Verzekering

Jan Wieffer
verzekering@gildevanmolenaars.nl

Boekhouding

Andrien Muijsers
boekhouding@gildevanmolenaars.nl

Examencoördinator

Wilma Dondergoor
examencoördinator@gildevanmolenaars.nl

Bliksemaffleidercontrole

André Canrinus
bliksemaffleidercontrole@gildevanmolenaars.nl

Veiligheidscoördinator

Paul Horstman
veiligheid@gildevanmolenaars.nl

Steunpunt molenbiotop

Vereniging De Hollandsche Molen
Zeeburgerdijk 139, 1095 AA Amsterdam
020 - 623 8703, dhm@molens.nl

Rekeningnummers

IBAN NL40 TRIO 0198 54 28 95 (algemeen)
IBAN NL26 TRIO 0198 55 85 70 (Gildeverzendingen)
BIC TRIONL2U

Een druk examenjaar	4
Cornelis Corneliszoon van Uitgeest	5
Vacatures Gildebrief	9
3.000e lid	10
Waarom draait ons gevlucht zoals het draait?	11
Troggen	14
Roeren in de lucht	16
Vacature Juridisch adviseur	17
In memoriam Mo Zhang en Frans Tulleman	19
Belastingen	20
De wipstellingmolens	22
Allemaal poldermolens?	24
Het pothuis	26
Molenjongerendag	27
Wateren	28
Limburgse molendag	29
Bronnenonderzoek	30
Word molenaar	31

Redactie Gildebrief

Hoofdredactie: Jannemieke Kroese en Evert Verhoeven
Namens bestuur: Peet Wessels
Redactieadres: Schoterveenpolder 1
2023 JZ, Haarlem
hoofdredactie@gildevanmolenaars.nl
Eindredactie: Johan van de Bunt

Vormgeving

Studio De Bunschoter

Druk

Drukkerij de Bunschoter, www.debunschoter.nl

Kopij en mededelingen

De redactie neemt graag kopij en suggesties voor artikelen in ontvangst en beoordeelt deze op plaatsbaarheid in haar geheel, gedeeltelijk of in gewijzigde vorm, zulks in overleg met de auteur.

Kopij voor het **decembernummer** van 2024 moet in het bezit zijn van de redactie voor **1 november 2024**. Voor een latere aanlevering dient men te overleggen met de redactie. Teksten (al dan niet met foto's) kunnen worden aangeleverd per email. Bij voorkeur in Word op emailadres redactie@gildevanmolenaars.nl.

Neem voor het meezenden van foto's even contact op met de redactie.

Wijziging persoonsgegevens

Voor het wijzigen van persoonsgegevens, bijvoorbeeld bij verhuizing, ga je naar "MijnGVM" op de website www.gildevanmolenaars.nl. Log in met je e-mailadres en wachtwoord, vervolgens ga je naar "Mijn Profiel", dan naar "Mijn Gegevens" en vul de nieuwe gegevens in.

Hier kan je ook aangeven of je de Gildebrief wel of niet als papieren versie wilt ontvangen.

KAM, september 2024

Beste medemolenaars,

Het moment dat deze Gildebrief op de mat valt, zit voor de meesten de zomer(vakantie) er op, maar terwijl ik dit schrijf is het een van de warmste dagen van deze augustus en zitten we dus op het hoogtepunt van de zomer. Zomer is een seizoen waarin het vaak weinig waait in Nederland. Dan rest ons molenaars soms niet meer dan draaien voor de Prins.

Draaien voor de Prins is wat mij betreft een van de mooiste uitdrukkingen in de molenwereld. Nu gebruiken we de uitdrukking voor de mooie momenten waarop we wel draaien, en geen productie maken. Het ontstond echter onder minder fijne omstandigheden tijdens de belegering van Leiden door de Spanjaarden, zoals jullie waarschijnlijkje weten (*zie bron). Willem van Oranje was zo slim de molens te laten doordraaien zonder dat er nog graan was. Leiden zag zo kans de

Spanjaarden een rad voor de ogen te draaien (nog zo'n mooie uitdrukking). De molens van de stad draaiend, zonder dat het meel opleverde, maar de Prins kwam op tijd, de Spanjaard verloor de belegering en Leiden was weer vrij. De molens draaiden voor de Prins, maar niet voor niets. Ze draaiden met vrijheid als resultaat.

Tegenwoordig draaien wij graag om productie te maken. Doordat dit (veel) wind vraagt, draait menigeen ook regelmatig voor de Prins. Zeker in dit zomerseizoen. Net als in Leiden doen we dit niet voor niets. We draaien voor al die bezoekers die in de molen binnen komen. Een draaiende molen valt immers veel meer op dan een stilstaande. Of we draaien als decor voor een activiteit; Op koningsdag, op 5 mei, of, zoals ik zelf vorige maand, tijdens de eerste zomerbraderie van Ermelo. Tijdens deze braderie is het inmid-

dels traditie dat de molen draait te midden van de kraampjes. Niet alleen om dat het publiek naar de molen trekt, maar vooral omdat een draaiende molen zo'n mooi decor is bij alle andere traditionele activiteiten op de braderie. Hoewel ik graag draai bij een lekker windje, wens ik jullie molenaars ook af en toe zo'n slome zomerdag of -avond, om iedereen mee te nemen in het verhaal van De Prins en op die manier te genieten van dit seizoen. Want door dit verhaal door te geven, draai je weliswaar voor de Prins, maar niet voor niets.

Eelco van Norren

*Bron: <https://www.canonvannederland.nl/es/page/275629/draaien-voor-de-prins>

Nummer 3

Beste lezer,

De zomer en de Open Monumentendagen liggen weer achter ons en we kunnen ons verheugen op prachtig herfstweer, met (naar we hopen) veel wind en water. Innovatie en kennisuitwisseling blijft van groot belang om ons ambacht een toekomst te geven, maar heeft ook in het verleden de molenwereld (mede) bepaald.

In deze Gildebrief daarom aandacht voor een van de grootste innovators van de Nederlandse molenwereld, Cornelis Corneliszoon, die aan het eind van de zestiende eeuw de Nederlandse molenwereld transformeerde.

Ook binnen de Gildebrief en het Gilde zijn veranderingen. Zo heeft het Gilde inmiddels het 3.000e Gildelid mogen verwelkomen. Hoewel dit prachtig nieuws is, blijkt het aantrekken van vrijwilligers voor functies binnen het Gilde nog een uitdaging; zowel binnen het Gilde als binnen de redactie van de Gildebrief staan meerdere vacatures open. Heeft u interesse of denkt u de ideale kandidaat te weten? Laat het ons weten!

Daarnaast willen het Gilde en de Gildebrief kort stilstaan bij het afscheid van Barend Zinkweg als tekstredacteur en hem danken voor zijn niet-aflatende inzet voor de Gildebrief. Met zijn jarenlange inzet heeft hij de lezer altijd kunnen voorzien van goed begrijpelijke en leesbare artikelen.

Tot slot nodigen we de Gildeleden uit om vooral ook bijdrages te leveren aan de Gildebrief, om zo ook de volgende edities weer van een mooi scala aan artikelen te voorzien met de meest uiteenlopende onderwerpen.

De redactie wenst u veel leesplezier met het herfstnummer van 2024!

Johan van de Bunt, Jannemieke Kroese en Evert Verhoeven

Een druk examenjaar

Door: Harrie Muhren, voorzitter Examencommissie vereniging De Hollandsche Molen

De examencommissie van vereniging De Hollandsche Molen, heeft de planning rond voor de examenronde in het najaar van dit jaar. En het wordt een drukke ronde met liefst 68 kandidaten verspreid over 19 molens in heel Nederland. Er doen 12 kandidaten examen op 3 watermolens en 56 kandidaten op 16 windmolens. Dit is een uitzonderlijk grote ronde. De examenronde van dit voorjaar had 14 examendagen met 52 kandidaten waarvan er 46 geslaagd zijn (3 water- en 43 windmolenaars). Het totaal voor 2024 is nu al een record met 33 examendagen en 120 kandidaten (15 water- en 105 windmolenaars). Het overtreft flink het vorige record van 2014 dat 'slechts' 96 kandidaten had.

Begrijpelijk natuurlijk dat dit veel werk is. Daarom gaat mijn dank uit naar al die molenaars en moleneigenaren die hun tijd en molens beschikbaar stellen voor de kandidaten om te oefenen en examen te doen. Mijn dank gaat ook uit naar alle leden van de examencommissie die onbezoldigd door heel Nederland reizen en zelfs vrije dagen opnemen om examens te kunnen afnemen. Zonder de inzet van al deze vrijwilligers zouden we dergelijk grote examenrondes niet voor elkaar kunnen krijgen.

Voorbereiding

Zoals afgesproken met het bestuur van Het Gilde kunnen de afdelingen examinatoren uitnodigen om aan de instructeurs, stagemolenaars en toelatingsexaminatoren uitleg te ge-

ven over hoe het er aan toegaat tijdens de examens. Dit is tot nu toe in vijf van de elf afdelingen gebeurd en er staan twee bezoeken gepland voor september. Van vier afdelingen verwachten we nog een uitnodiging. Wij merken nog te vaak dat opleiding en examinering niet goed op elkaar zijn afgestemd. Er wordt teveel vast gehouden aan de dikke lesboeken. Kandidaten worden nog te vaak belast met het uit het hoofd leren van allerlei namen en feitjes. Bij het examen gaat het daar juist niet om. Wij willen weten of een kandidaat inzicht heeft in de werking van een molen, de verbanden kan leggen tussen theorie en praktijk en begrijpt hoe men verantwoord met een molen om moet gaan. Wij proberen met onze presentatie de instructeurs zodanig te informeren dat de opleiding beter wordt afgestemd op het examen en mio's daar zodoende beter op worden voorbereid. De lesboeken zijn hierbij prachtige naslagwerken.

Het is allemaal niet zo moeilijk

Ga dus geen nutteloze feitjes uit je hoofd leren maar probeer inzicht te krijgen hoe het werkt en hoe jij ermee moet werken. Bestudeer de exameneisen, die zijn en blijven leidend. In de eerste kolom staat opgesomd wat de molenaar moet kunnen of voor moet zorgen. In de tweede kolom staat de vereiste theoretische kennis. In de derde kolom staan de kernbegrippen waar aan gedacht moet worden om te verduidelijken. Denk dus eens na hoe jij vragen over de aangegeven onder-

werpen zou beantwoorden. Vraag je instructeur wat hij gehoord heeft op de presentatie van de examencommissie en bespreek hoe je je nog beter kunt voorbereiden op het examen. Zoals eerder geschreven, houtjes worden niet gevraagd maar je moet wel kunnen laten zien dat je het begrijpt. Als molenaar ben je immers de enige bescherming voor de molen, jezelf, de bezoekers en de omgeving.

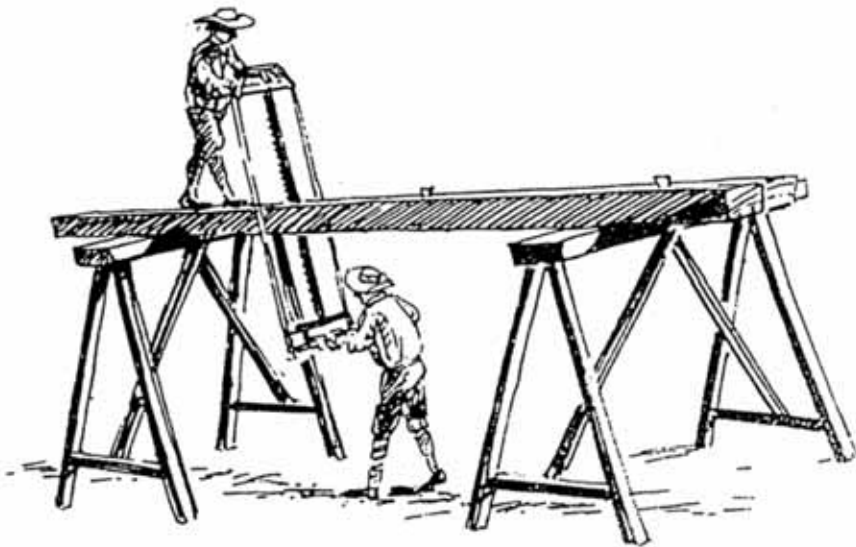
Tot slot

Omdat je als molenaar de enige bescherming bent voor de molen moeten wij als examencommissie zeker zijn dat jij als kandidaat 'te allen tijde veilig met de molen kunt omgaan'. Dat zijn wij verplicht naar de moleneigenaren. Zij moeten zeker zijn dat het 'Getuigschrift Molenaar' ook ergens voor staat en dat zij de bezitter van het Getuigschrift ook met een gerust hart hun Molen kunnen toevertrouwen. Als je eenmaal in het bezit bent van het Getuigschrift, laat dan het geleerde niet los. Maak vlieguren, verrijk je ervaring, enthousiasmeer anderen, blijf trouw aan je kennis en houd die 'up-to-date'. Voor je het weet heb je die nodig in een noodgeval. Juist, snel en doordacht handelen is dan noodzakelijk. Tussendoor weer eens de lesboeken er op na slaan is daarom nooit weg.

De
**Hollandsche
Molen**
Koninklijk
sinds 2023

Cornelis Corneliszoon van Uitgeest

Twee zagers deden er 8 uur over om één plank te zagen uit een eikenstam van 5 meter

Als er één persoon is die een standbeeld zou moeten krijgen voor zijn belangrijke rol in de molengeschiedenis is het wel molenbouwer Cornelis Corneliszoon van Uitgeest. Zelf vond hij zichzelf een eenvoudige boer, maar zijn uitvindingen waren erg belangrijk.

Door: Johan van de Bunt

Cornelis Corneliszoon, die mogelijk ook wel Krelis Looftjes werd genoemd, woonde in Uitgeest. Veel is er niet over hem bekend. Hij is geboren tussen 1540 en 1570 en stierf tussen 1602 en 1607. Veel archiefstukken zijn in de loop van de tijd verloren gegaan. Hierdoor is er nog veel onduidelijk over het ontstaan van de eerste zaagmolens.

Corneliszoon was getrouwd met Trijn Pietersz, de dochter van Pieter Dircxz en Trijn Meyertsdochter. Hij woonde tussen de molen van zijn schoonvader en de timmerwerkplaats van zijn zwager.

Cornelis is de geschiedenis ingegaan als de uitvinder van de houtzaagmolen. Door gebruik te maken van een krukas in een windmolen, werd de draaiende beweging van het bovenwiel via bonkelaars omgezet in een op- en neergaande beweging.

De krukas werd al toegepast in watermolens. De krukas was dus geen uitvinding van Corneliszoon. Hij paste de krukas als eerste toe in een windmolen.

Met hulp van een wuifelaar en een zaagmaam werden de zaagbladen in beweging gezet, en konden boomstammen veel sneller, preciezer en rechter tot balken en planken worden gezaagd.

Voor de komst van de zaagmolens werden de boomstammen door handzagers gezaagd. De stam werd op een hoge bok gelegd met één zager boven op de stam en één zager op de grond. Ze maakten gebruik van een lange zaag met handvaten of een eenvoudig zaagmaam met één zaag. Dat was zwaar en eentonig werk.

Het was vakwerk om een zo recht mogelijke balk of plank te zagen. Twee zagers deden er 8 uur over om één plank te zagen uit een eikenstam van 5 meter.

Juffertje

Om zijn uitvinding aan de octrooiraad te tonen bouwde Corneliszoon in 1592 een wipmolen met schepblad. Met een groot verschil, hij liet het schepblad achterwege en verlengde

de wateras tot ver buiten de molen. In de wateras werd een kruk aangebracht. De krukas bevond zich onder het zaagmaam.

De octrooitekening laat een wipmolen zien een slanke ondertoren. In die tijd vergeleek men dit met een juffer, waardoor de naam 'Het Juffertje' ontstond.

Wat er bedoeld wordt met juffer is onduidelijk. Het kan een spits toelopende spar zijn. Om de stam door het zaagmaam te bewegen gebruikte Corneliszoon een krabbelrad. Volgens de tekening had het zaagmaam maar één zaag.

Op 15 december 1593 verleenden de Staten van Holland aan Corneliszoon, voor een periode van 12 jaar, octrooi voor een door windkracht aangedreven houtzaagmolen. Bij het octrooi van 1593 bevonden zich nog twee tekeningen: een tekening van een driehoekig vlot en een tekening van een molen met een krukas boven in de molen.

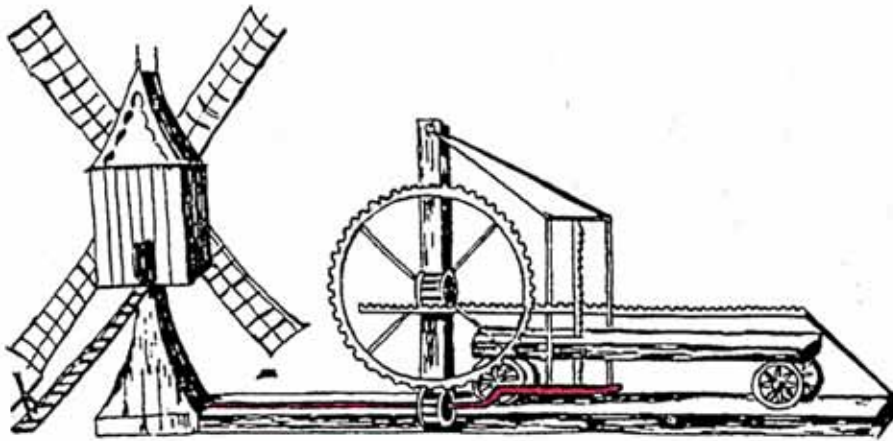
Mogelijk was de eerste molen een prototype om aan de octrooiraad te laten zien.

De octrooitekeningen zijn nogal onbeholpen. Bedenk dat Corneliszoon waarschijnlijk niet kon lezen of schrijven. Artistieke vaardigheden ontbraken zo te zien ook. Waarschijnlijk werd de tekst bij het octrooi opgesteld door een notarislerk.

Waarschijnlijk werd deze molen op een vlot geplaatst om deze aan mogelijke opdrachtgevers te laten zien. De molen is zelfs naar Amsterdam gebracht.

Bij de octrooitekeningen was een aparte tekening van een driehoekig raam met een ijzeren oog waardoor een paal is gestoken, met als bijschrift; "Dese pael zal in den gront staen". Op deze manier kon de drijvende molen door de wind zo gekruid worden dat het wienkruis altijd tegen de wind is gericht.

In 1595 werd de molen verkocht aan de Zaandammer Dirck Sybrantsz en is in 1596 naar Zaandam verplaatst. Waarschijnlijk werd de molen toen op de oever geplaatst. Er werd verder een apart gebouw om het zaagwerk geplaatst.

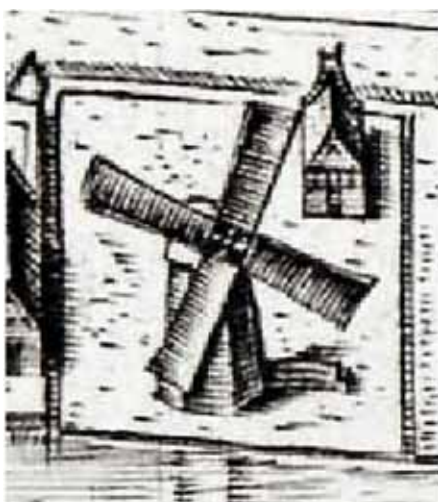

De octrooitekeningen die Cornelis indiende bij de octrooiraad

Het Juffertje werd meerdere malen aangepast, verbeterd en vergroot. Hoe de geschiedenis van de molen verder gaat, is niet bekend. Er is nog een aantekening dat de molen in 1629 eigendom was van Pieter Willemsz. De molen stond toen bekend onder de naam 'Het Moertje'. Hierna is er weinig meer over de molen vernomen.

Verdere ontwikkeling van de krukas

De eerste krukas had maar één kruk. Een probleem met dit ontwerp was dat de opgaande beweging van het zaagmaam meer energie kostte dan de neergaande beweging. Hierdoor had de krukas een onregelmatige belasting. Corneliszoon ontwikkelde daarom een krukas met drie krukken onder een hoek van 120 graden. Aan elke kruk wordt een zaagmaam gehangen. Dankzij dit verbeterde ontwerp had de krukas geen dood punt meer.

Het achtkant met woonhuis op het terrein van Corneliszoon

Octrooien

Deze ontwikkeling veroorzaakte een revolutie in de zaagwereld. Deze verbeterde krukas werd al snel overgenomen door andere molenbouwers. Corneliszoon ontving daarvoor geen vergoeding. Daarom vroeg hij voor de toepassing van de as met meerdere krukken octrooi aan. Hij kreeg het octrooi voor een 'Besonder Creckwerck', op 6 december 1597 voor een periode van tien jaar.

Een groot voordeel van een octrooi was dat er zware straffen stonden op het nabouwen van een uitvinding waarop een octrooi was gegeven.

Bovenkruier

Corneliszoon kocht een perceel waarop hij een nieuwe molen bouwde. Op een tekening uit 1597 zien we op dit perceel een zeskante bovenkruier plus een woonhuis.

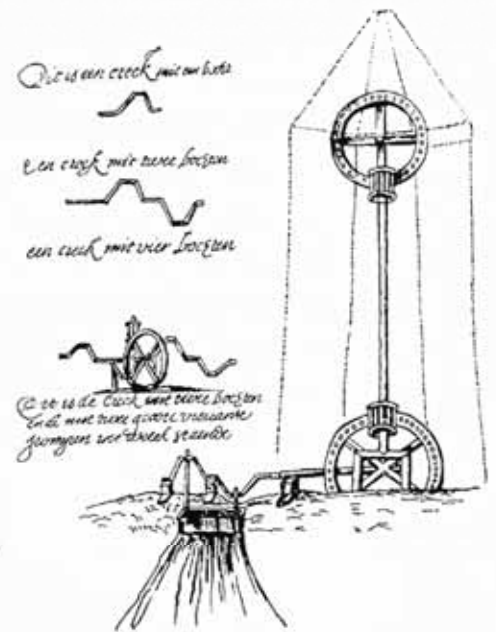
Was Corneliszoon afgestapt van de wipmolen? En had hij de zaagmachine in een bovenkruier geplaatst? Veel is onbekend omdat er geen archiefstukken meer zijn.

Paltrok

De uitvinding van Cornelis werd verbeterd. Er werden speciale houtzaagmolens ontworpen, de paltrokhoutzaagmolen met meerdere zaagamen.

De paltrok is vernoemd naar de kleding uit Rijnland Pfaltz of naar de Franse kleding met de naam 'paletouque'.

De paltrok was een doorontwikkeling van de standerdmolen. Omdat een zaagmolen met de zaagvloer veel breder is dan een standerdmolen, werd er ter ondersteuning een ringmuur gemetseld met daarop een kruivloer. Op de kruivloer liggen ongeveer 50 iepenhouten kruirollen bevestigd in een houten rolring.

Hiermee is een paltrok een combinatie van een zetel- en rollenkruierwerk. Dit is de enige type molen met een onderkruierwerk. Een paltrok is vierkant opgebouwd en heeft een open achterkant en zijvleugels.

Houten achtkant

Het ontwerp van de paltrok had een probleem. Als een stam uit het water werd gehaald moest de molen worden gedraaid om de stam op de zaagslee te takelen. Een achtkant met een kruibare kap had dat probleem niet. De stam kon via een sleephelling op de zaagslee worden getrokken. Het zagen met een bovenkruier scheelde veel tijd.

Bij sommige paltrokken werd een sloot om de molen gegraven, zodat de stammen uit het

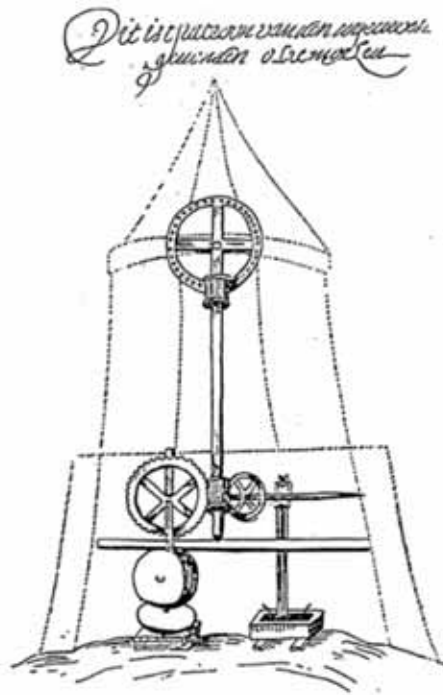
Een impressie van Dick Vonk van een molen op een vlot

water konden worden gehaald zonder de molen te draaien.

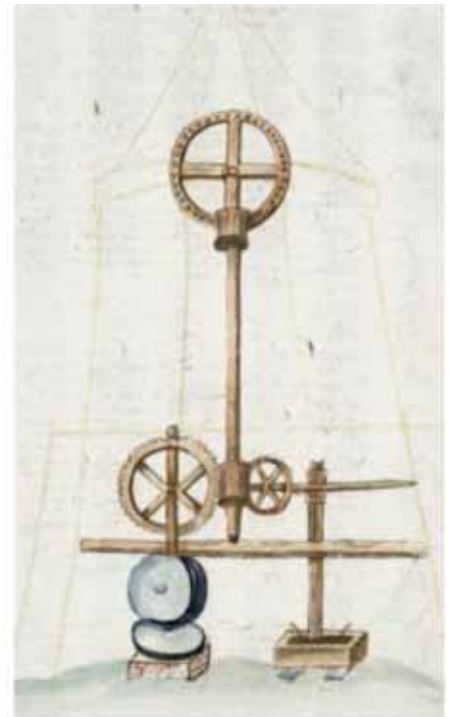
Een houten achtkant staat op stenen poeren. Hiermee wordt ruimte gecreëerd voor de op en neer bewegende zaagramen. Het achtkant staat op vier stijlen. De andere stijlen zouden anders in de weg van de zaagsleden staan. Gekoppeld aan deze ruimte heeft een achtkantzaagmolen aan beide zijden nog twee schuren. De schuur aan de kant van de houtvijver biedt ruimte op de natte stam op de zaagslee te hijsen. De schuur aan de andere kant biedt ruimte voor het gezaagde hout. Het achtkant zelf staat dus boven op de schuur met de vier stijlen.

Dit was een grote verbetering t.o.v. de paltrok. In de zaagschuur hadden de zaggers veel meer ruimte en waren beter beschermt tegen de wind en kou.

De paltrok was toendertijd goedkoper om te bouwen dan een achtkant, maar had veel meer onderhoud nodig.

Octrooitekening van de kollergang

Kollergang

De krukas was niet de enige uitvinding van Corneliszoon. Een tweede belangrijke uitvinding was de kollergang. Voor de ontwikkeling van de kollergang werden de oliehoudende zaden gekneusd met een stamper voordat de olie werd geperst.

Tegelijk met de aanvraag voor het 'Besonder Creckwerck' vroeg de Uitgeester molenmaker ook octrooi aan voor de oliemolen met kantstenen, de kollergang. In 1597 verleenden de Staten van Holland een octrooi voor 10 jaar aan Corneliszoon voor een oliemolen met kantstenen.

De naam kollergang komt van het Duitse woord Koller of Kuller, wat wals of rol betekent. Andere namen voor een kollergang zijn pletstenen of kantstenen.

De octrooitekening laat een zeskante molen zien waarbij met kamoverbrengingen en rondsels een rechtopstaande molensteen wordt aangedreven. Rechts op de tekening zien we een primitieve slagpers.

Op zich werden kantstenen al gebruikt in watermolens en rosmolens. Dankzij het ontwerp van Corneliszoon konden kantstenen in een windmolen worden gebruikt. De kollergang was een belangrijke ontwikkeling. De opbrengst van de oliehoudende zaden werd hierdoor behoorlijk vergroot. Kantstenen werden ook gebruikt in specerij- verf- en kruitmolens.

Deze ontwikkeling vond al snel navolging. We weten van één van de eerste oliemolens in de

Zaanstreek uit 1601 waarin deze uitvinding werd toegepast. In een windbrief uit 1601 stond; "... een seecker clein olymolentgen met een nieuwe manier om met steenen alderley saet te breecken". Dertig jaar later stonden er in de Zaanstreek al 44 oliemolens met een kollergang.

Andere uitvindingen van Corneliszoon waren een speciaal type rosmolen en de voorloper van de centrifugaalpomp.

Ambachtsman

Ondanks al deze uitvindingen was Cornelis geen rijke man. In het octrooi op de krukas omschrijft hij zich zelf als 'schamel huysman die groote moeyten, costen ende arbeyt hadde geleden ende gedraegen omme de voironoemde moelen te practiseren ende bovendien dairaan te coste geleyt, al wat hij heeft gehadt'. De zaagmolens die hij bouwde waren niet, of voor een klein deel, zijn eigendom. Waarschijnlijk heeft hij de eerste zaagmolen in opdracht gebouwd.

Sterfdatum

Cornelis Corneliszoon overleed tussen 1602 en 1607. In 1607 vroeg zijn vrouw, Trijn Pieters een verlenging van het octrooi voor het 'Besonder Creckwerck' aan. Bijzonder, want in die tijd was het niet gebruikelijk dat een echtgenote dit deed. Corneliszoon moest toen al zijn overleden. Het octrooi werd voor een periode van 6 jaar verleend.

Hout

Dat er opeens veel meer hout kon worden gezaagd kwam goed van pas. De Oost- en West-Indische Compagnie hadden veel schepen nodig voor hun lange reizen naar de Oost en Amerika. Verder was er de oorlog met de Spanjaarden die om veel gevechtsschepen vroeg. Bedenk dat voor het bouwen van één groot schip zo'n 3.000 eikenstammen moesten worden gezaagd. Als een vloot van 6 schepen uitvoer, kwam er een heel eikenbos langs.

Daarnaast was er veel hout nodig voor de bouw van sluizen, beschoeiing, huizen, pakhuizen, boerderijen, schuren en natuurlijk de molens. Veel hout werd aangeleverd uit Duitsland. Het werd in grote vloten over de rivieren verplaatst.

Industrie

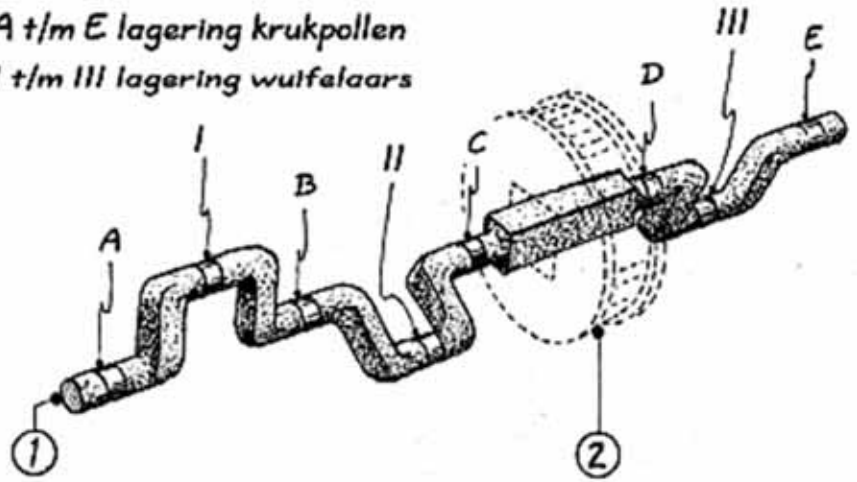
Dankzij de vele zaagmolens in de Zaanstreek werden er grote scheepswerven gebouwd. Om de werven te bevoorraden ontstonden er allerlei toeleveringsbedrijven. Ook hiervoor werden speciale molens ontworpen. Allerlei productieprocessen werden gemechaniseerd. Denk aan oliemolens, verfmolens of hennepkloppers. Deze leverden hun producten aan bedrijven zoals verffabrieken en zeildoekweverijen.

Rond 1750 stonden er in de Zaanstreek 600 molens. Steden als Alkmaar, Hoorn en Zaan-dam konden zo een grote bijdrage leveren aan

Paltrokmolen De Otter in Amsterdam.

A t/m E lagering krukpollen
I t/m III lagering wuifelaars

Een drieslagskrukas met krukwiel. Deze afbeelding komt uit het handboek van het Gilde

de welvaart van de Nederlandse Gouden Eeuw. De Zaanstreek ontwikkelde zich tot een industrieel centrum van belang.

Amsterdam

In Amsterdam was er veel weerstand tegen de houtzaagmolens. Het houtzagersgilde vreesde voor de werkgelegenheid van de houtzagers. Rond 1630 was het gedaan met de weerstand van het houtzagersgilde. De Zaagmolencompagnie werd opgericht en werden er 12 houtzaagmolens langs de Kostverlorenvaart gebouwd.

Paltrokmolen De Otter maakte deel uit van deze serie houtzaagmolens. De Otter is gebouwd in 1631 en staat er nog steeds.

Aandrijving van de 'moderne' krukas

In een achtkant wordt de horizontale beweging van de bovenas via het bovenwiel en de bovenbonkelaar overgebracht op een korte koningsspil. Via de onderbonkelaar wordt de beweging overgebracht op het verticaal geplaatste krukwiel. Deze bonkelaar is gemonteerd op een vierkant deel van de krukas.

De koningsspil rust op de kruzolder. De krukas is met de zaagramen verbonden door lange, zware balken, de wuifelaars. De moderne krukas in een achtkant heeft een lengte van ongeveer 4,50 meter. De krukken hebben een hoogte van ongeveer 25 cm. Bij elkaar opgeteld heeft een krukas een lengte van 6 meter met een dikte van 18 cm. Het gewicht van een krukas is dan ook behoorlijk, zo'n 5000 kilogram.

Verzoek van de ledenadministratie

Beste Gildeleden.

Op het moment dat jullie deze Gildebrief lezen is het alweer eind september. Voor mij betekent dit, dat de facturatie voor 2025 binnenkort weer voor de deur staat. Inmiddels ben ik bezig met de voorbereidingen hiervoor. Nou is dat niet het grootste probleem. Het verzenden van de facturen en het ontvangen van de betalingen echter wel, hoewel het meeste echt wel goed gaat. De problemen die zich elk jaar weer voordoen, ontstaan hoofdzakelijk door onjuiste gegevens in het ledenbestand.

Mijn verzoek is dan ook:

- Is je e-mailadres pas gewijzigd?
- Is je bankrekeningnummer pas gewijzigd?
- Is je huisadres pas gewijzigd?

Geef dit dan svp voor 1 november a.s. door aan de ledenadministratie of pas dit zelf nog even aan op de website van het Gilde via

het inloggen met gebruikersnaam en wachtwoord.

Als je dit al gedaan hebt hoeft je verder niets te doen.

Weet je de inlogcodes voor de website niet meer: één berichtje naar de ledenadministratie en je krijgt nieuwe inlogcodes toegestuurd.

Als je vergeten bent of toch van plan bent je lidmaatschap op te zeggen (liever niet natuurlijk) doe dat dan nog uiterlijk voor 1 november a.s.

Alvast bedankt voor jullie medewerking.

Met vriendelijke groet,

Piet van Doorn
ledenadministratie@gildevanmolenaars.nl

Dank aan Barend Zinkweg

Barend Zinkweg is dit voorjaar, na vele jaren als tekstredacteur van de Gildebrief, gestopt met deze rol. Barend heeft in die jaren een belangrijke bijdrage geleverd aan de inhoud en kwaliteit van de Gildebrief. Met zijn gedegen aanpak heeft hij gezorgd voor leesbaarheid en toegankelijkheid van de artikelen.

Op deze plek wil het bestuur Barend danken voor de hoge kwaliteitsstandaard die hij in zijn werk heeft neergezet. Barend leverde inzichten van technische beschrijvingen tot vraaggesprekken met een grote diversiteit aan vrijwilligers en thema's die voor velen tot inspiratie hebben geleid. Wij bedanken hem met zeer grote waardering voor zijn lange staat van dienst.

Vacatures Gildebrief

Vacature Tekstredacteur Gildebrief

Werkzaamheden

Als redacteur bij de Gildebrief ben je de spil binnen de redactie. Je coördineert met externe auteurs en redigeert, samen met het redactieteam, de ingekomen stukken. Ook is er ruimte om zelf artikelen te schrijven over aan het Gilde gerelateerde onderwerpen. Daarbij is het doel om de stukken toegankelijk te maken voor iedere lezer.

Als redacteur heb je een grote mate van autonomie. In samenspraak met de redactie bepaal je de koers van de Gildebrief, bijvoorbeeld door thematische nummers.

Ook heb je de mogelijkheid om bij te dragen aan de verdere profilering van de Gildebrief en voor het molenaarsambacht interessante evenementen te bezoeken, waarvan je verslag doet voor het bredere publiek van de Gildebrief. De hoeveelheid tijd die je als redacteur kwijt bent

per week, hangt sterk af van de fase van het productieproces. Gemiddeld ben je als redacteur 4 uur per week kwijt aan je werkzaamheden. Rondom de deadline voor het aanleveren van kopij ben je 8 uur per week kwijt (vaak maximaal 1 week) aan je functie als redacteur.

Profiel

- Je hebt enthousiasme voor het molenaarsambacht, de molens en alle daaraan gelieerde zaken;
- Je bent gemiddeld 4 uur per week beschikbaar;
- Je hebt een goede beheersing van de Nederlandse taal;
- Redactionele ervaring is een pre;
- Ervaring met schrijven voor een breed publiek is een pre.

Reacties naar: redactie@gildevanmolenaars.nl

Vacature Beeldredacteur Gildebrief

Werkzaamheden

Als beeldredacteur bij de Gildebrief zorg je voor het beeldmateriaal voor de Gildebrief, zoals voor de rubriek "Word Molenaar". Je weet als geen ander hoe je het ambacht van molenaar op een bijzondere en eigenzinnige manier in beeld kunt brengen en zo een breder publiek kunt enthousiasmeren.

Je zorgt ervoor dat de artikelen worden voorzien van beeldmateriaal dat het artikel ondersteunt. Samen met een redacteur ga je naar evenementen toe die relevant zijn voor het Gilde om daar (beeld)verslag van te doen. Ook kun je bijvoorbeeld processen binnen de molenwereld op beeld vastleggen voor in de Gildebrief of molenaars portretten. Er is ruimte binnen de Gildebrief om hier een eigen draai aan te geven. De hoeveelheid tijd die je als beeldredacteur kwijt bent per week, hangt sterk af van je eigen wensen en de "vaste" rubrieken binnen de Gildebrief.

Gemiddeld ben je als beeldredacteur 2 uur per week kwijt aan je werkzaamheden. Rondom de deadline voor het aanleveren van kopij kan je eventueel meer tijd kwijt zijn als je functie als redacteur, als blijkt dat voor sommige artikelen aanvullend beeldmateriaal nodig is (maximaal 4 uur per week, gedurende twee aaneengesloten weken). Hierin sta je in nauw contact met de eindredactie en de drukker, die zicht hebben op wat er nog nodig is.

Profiel

- Je hebt enthousiasme voor het molenaarsambacht, de molens en alle daaraan gelieerde zaken;
- Je bent gemiddeld 2 uur per week beschikbaar;
- Ervaring als beeldredacteur is een pre.

Reacties naar: redactie@gildevanmolenaars.nl

In Drenthe is het 3.000^e Gildelid ingeschreven

Door: Fred Bloemendaal

Het landelijk Gilde attendeerde ons erop dat Thijs Fernhout het 3.000^e lid is geworden. We maakten een afspraak op donderdag 5 september in Hoogeveen in de molen De Zwaluw. Thijs kreeg een mooie taart aangeboden van de afdeling Drenthe. Kees Kammeraat, opleidingscoördinator van het landelijk Gilde, gaf hem het jubileumboek en een heerlijke bodywarmer cadeau. Thijs, een nuchtere Drent, vond het aantal ingeschreven leden eigenlijk niet echt hoog. Dat mogen er voor hem best wel meer worden. Molen de Zwaluw verzorgde heerlijke koffie met zelfgebakken cake. Een gastvrij onthaal op deze molen.

Thijs Fernhout, 16 jaar, uit Hoogeveen, is de opleiding tot windmolenaar gaan volgen. Hij heeft zijn opleidingsplek gevonden in Diever op molen De Vlijt. Thijs is al zo'n drie jaar vrijwilliger op de molen De Zwaluw in Hoogeveen. Een hoge stellingmolen, waar het maalproces volledig wordt benut om diverse soorten graan te vermalen voor de consumptie. Op zo'n molen is natuurlijk altijd veel te doen. Thijs volgt ook een opleiding in Zwolle in het vakgebied mediavormgeving. Hij zit nu in het tweede jaar en heeft al veel ideeën over publicaties rond molens.

Hans Valkenhof, molenaar op De Zwaluw, vindt het heel mooi dat Thijs nu ook de molenaarsopleiding volgt. Zelf is Hans lang geleden begonnen als ambachtelijk korenmolenaar. Hij heeft de organisatie van zijn molen inmiddels flink uitgebreid met een heel team van vrijwilligers die zich enthousiast inzetten voor het maalvaardig houden van deze prachtige korenmolens, midden in de stad Hoogeveen.

Drieduizend gildeleden betekent een veelheid aan ervaring binnen de vereniging. Voor een jonge molenaar in spe is het natuurlijk heel mooi dat hij hiervan gebruik kan maken. De molenaarsopleiding wordt ook steeds verbeterd, hij wordt meer praktijkgericht. Daardoor wordt de opleiding voor veel jonge mensen heel aantrekkelijk om te volgen. Je werkt met prachtige oude technieken en bijzondere monumenten waar Nederland best trots op is. En je werkt ook nog eens veel buiten met alle weersomstandigheden. Een stoer ambacht voor jonge mannen en vrouwen. De bodywarmer kan hij goed gebruiken tijdens de meer koudere jaargetijden.

In Drenthe zijn nu vier jonge molenaars in opleiding. In totaal heeft de afdeling 24 mole-

We hebben in augustus een mijlpaal bereikt: het Gilde heeft nu 3.000 leden! De afdeling Drenthe is blij verrast omdat deze jongeman, die zich heeft aangemeld, uit de provincie Drenthe komt.

naars in opleiding. Onze molenaars worden steeds ouder, daarom is het een goed teken als jongeren de molenaarsopleiding willen volgen. Er zijn in Drenthe zes enthousiaste instructeurs die met een veelheid aan kennis, kunde en ervaring zich inzetten voor de molenaarsopleiding.

Thijs, we wensen jou namens het Gilde heel veel succes en vooral ook veel plezier bij jouw studie tot windmolenaar. De plek die je gekozen hebt in Diever zal zeker bij jou passen omdat ook op deze molen nog echt met de molensteinen gemalen wordt.

Fred Bloemendaal, molenaar en bestuurslid afdeling Drenthe.

Waarom draait ons gevlucht zoals het draait?

Enkele maanden terug hadden we in Roermond een thema-avond ingericht door Het Gilde van Molenaars - Limburg. Het onderwerp was “De molen in de kunst”. Op een gegeven moment kwam het ‘links draaien’ van het gevlucht ter sprake. Met verschillende collega’s keken we naar elkaar, want de draairichting van ons gevlucht was al enkele keren ter sprake gekomen en de meningen waren telkens verdeeld. Het was deze avond ook geen onderwerp voor een discussie en in het verhaal van de spreker klopte het plaatje.

Door: Harry Wijnants

Ook heb ik deze discussie al gevoerd met enkele van mijn Vlaamse collega’s voor wie het gevlucht ‘linksom’ of tegen de wijzers van klok in draait, maar voor mij, als actieve molenaar, draait het gevlucht ‘rechtsom’: met de wijzers van de klok mee. Ik heb hiervoor wel enkele argumenten. Als actieve molenaar kijk ik vanaf mijn werkplek naar het gevlucht. Wel begrijp ik waarom voor een toevallige voorbijganger of een bezoeker die van buiten de molen naar het gevlucht kijkt, het gevlucht linksom of tegen de wijzers van de klok in ziet draaien.

Waarom voor mij het wiekenkruis ‘Rechtsom draait’ wil ik eerst even verklaren.

Wanneer ik de vang licht, zie ik dat de roede in horizontale stand op 3 uur zich verplaatst naar 6 uur, dus met de wijzers van de klok mee: rechtsom.

Het vangtouw of de wipstok bevindt zich rechts van de staart, omdat de vangbalk zowel bij de Vlaamse blokvang, de Hollandse of stutvang als de bandvang onder of boven het rechter voeghout of daklijst hangt. Ook het buikstuk, verankerd in het rechtervoeghout of de stut laat enkel een rechtsdraaiend gevlucht toe om af te remmen.

Een ander argument dat ik als korenmolenaar kan aanhalen, is het draaien van de maalstenen. Bij een standerdmolen hebben we links draaiende stenen, bij een bovenkruier rechts draaiende stenen. We weten uit ons Hand-

boek dat bij elk gangwerk de as van draairichting verandert. Als we vanuit onze stenen even terug naar het gevlucht gaan, zien we dat bij de standerdmolen linksdraaiende stenen en steenspil over het aswiel naar een rechtsdraaiende bovenwiel gaan. Omdat het wiekenkruis op deze as staat, draait het ook rechtsom. Ook bij een bovenkruier kunnen we deze redenering toepassen en komen we van rechtsdraaiende stenen en steenspil, links draaiende koning bij een rechtsdraaiend gevlucht.

Het is niet mijn bedoeling om andersdenken van mening te doen veranderen. We kijken allemaal naar hetzelfde wiekenkruis, alleen vanuit een andere richting. Wat mij wel bezig houdt is: ‘Waarom draait het gevlucht zoals het draait?’ In enkele ons omringende landen waaronder Engeland en Duitsland vinden we molens met een gevlucht dat andersom draait dan ons gevlucht. Vaak gaan molendeskundigen ervan uit dat in Nederland en België het gevlucht altijd gedraaid heeft zoals we het nu kennen.

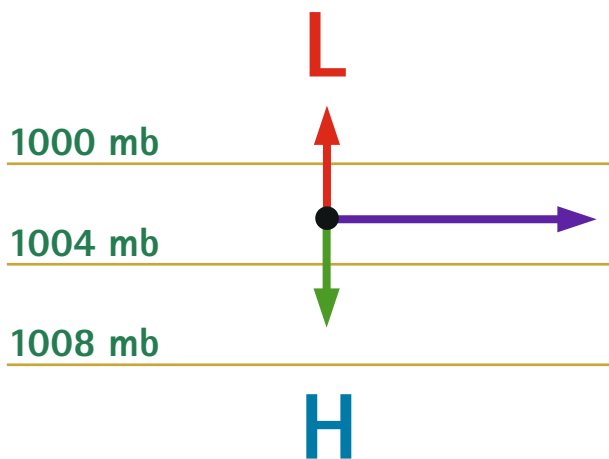
Voor alle duidelijkheid In mijn verder schrijven houd ik mij aan het rechtsdraaiend gevlucht.

Om mijn presentatie over het ‘Gaande werk’ voor onze leerling-molenaars goed voor te bereiden heb ik het Handboek ‘Van Zadelsteen tot Zetelkruier’ van Paul Bauters geraad-

pleegd. Daar kwam ik weer op de draairichting van het gevlucht terecht. De auteur gaat in zijn publicatie voor een linksdraaiend gevlucht. Hij geeft daar meerdere mogelijke argumenten voor. Veelal besluit hij dat de aangehaalde argumenten minstens ongeloofwaardig tot zelfs niet steekhoudend zijn. Van vele theorieën die aangehaald werden, was er in de middeleeuwen ook nog geen sprake.

Waar ik mij, in tegenstelling tot Paul Bauters, dan wel in zou kunnen vinden is de ruimende wind! Alleen hij gaat ervan uit dat ruimende wind aantrekt. Klopt als we het hebben over wind in de hoogte, maar dat is op de molen niet van toepassing. Wij hebben te maken met grondwind of wind op lage hoogte. Dan is volgens mijn bescheiden mening de regel dat: ‘Wind pas ruimt als hij aanwakkert of aantrekt’.

Uit het Handboek hebben we geleerd dat lucht zich niet rechtstreeks van een kern van hogedruk naar de kern van lagedruk stroomt. Onder invloed van het Corioliseffect, gevolg van de draaiing van de aarde, wordt de luchtstroom afgebogen en volgt de isobaren (Afb. 1). Een ander verschijnsel is frictie of het wrijvingseffect: het gevolg van de weerstand van de terreinomstandigheden of onderliggende luchtlagen (Afb. 2). Onder invloed van deze twee verschijnselen zal de lucht van de kern van hoge druk weg naar de kern van lagedruk afbuigen. Wanneer de wind in kracht

Afb. 1 Corioliseffect

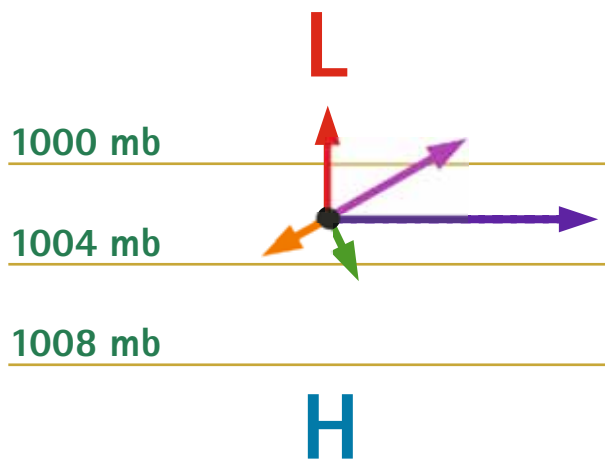
toeneemt, zal het wrijvingseffect afnemen en de lucht zich weer dichter in de richting van de isobaren bewegen: de wind ruimt dus! Dat is ook de reden waarom de wind in de hoogte ruimend is ten opzichte van de grondwind.

Wat heeft dit nu te maken met ons gevlucht? Elke roede is op de dag van vandaag opgehekt met aan de ene zijde de windborden en aan de andere zijde het hekwerk. De windborden, de bordzijde, is steeds de aanvalsbord of als we de vergelijking met een vliegtuigvleugel mogen maken: de 'leading edge', de leidende zijde. Bij het draaien gaat de aanvalsbord dan ook steeds voorop. (Afb. 3)

Om de snelheid van het gevlucht onder controle te houden zetten we ons gevlucht bij harde wind iets 'onder de wind', zodat de har-

Afb. 3 Het bij ons bekende rechtsdraaiend gevlucht

Afb. 2 Wrijvingseffect

de wind minder invloed heeft op de wieken. Wanneer bij deze ophekkings de wind gaat toenemen en ruimen zal het gevlucht vanzelf meer 'onder de wind' komen te staan. De toenemende wind zal hierdoor minder invloed hebben op de snelheid van het gevlucht. De molenaar moet hierbij geen actie ondernemen.

Dat is wel even anders wanneer we een andere ophekkings hebben en het gevlucht dus linksom draait. (Afb. 4).

Kijken we nu bij een andersom draaiende molen. Dan zien we dat de ophekkings omgekeerd is. Wanneer bij deze opstelling de wind in kracht toeneemt en ruimt, dan zal de bordzijde meer schijnbare wind ondervinden en zal de snelheid afnemen zo niet stil vallen.

Wil men de snelheid behouden dan moet er ruimend gekruid worden. Dit is niet zonder gevaar, want dan komt het gevlucht in de volle, krachtiger, wind. 'We lopen het gevaar na.' Er zal dan eventueel ook nog gezwich moeten worden! We komen nu vol in de aangewakkerde wind terecht.

Als we de vergelijking maken, zouden we kunnen stellen dat ons gevlucht gebruiksvriendelijker is. Heeft dit meegespeeld in de ontwikkeling van de eerste windmolens? Als we kijken naar de geschiedenis van de windmolens dan zien we dat de vroegste vermeldingen komen uit Frans-Vlaanderen, Oost- en West-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen en verder naar de rest van Nederland. Hier hebben we steeds een rechtsdraaiend gevlucht

Afb. 4 Het anders of linksom draaiend gevlucht

gekend. Waarom zijn er in de ons omringende landen dan molens die andersom draaien? Ik heb eens onderzoek gedaan naar de reden waarom bij de moderne windturbines het wienkruis draait zoals onze Duitse en Engelse tegenhangers. Ook hier krijg ik geen sluitende verklaring. De meest gelezen verklaring was: Toen in de jaren 80 van de vorige eeuw de eerste windturbines en windmolenparken werden aangelegd, zouden de fabrikanten een ongeschreven regel aangenomen te hebben dat ze allemaal in dezelfde richting zouden draaien. Dit om chaos te vermijden wanneer er molens van verschillende fabrikanten op hetzelfde windmolenpark zouden geplaatst worden.

Waarom nu juist met de klok mee? Volgens windturbine-expert Johan Meyers van de Katholieke Universiteit in Leuven (B) is er geen

enkele fysische reden om te kiezen voor een bepaalde draairichting. Oorspronkelijk draaiden ze ook zoals onze oude windmolens, maar toen had een Deense fabrikant (Orkaer) besloten om zijn molens in de andere richting te laten draaien, op basis van wat? Dit zou zoals ook in verschillende publicaties vermeld is, visueel het mooiste zijn??? Toen is de beslissing genomen om de Deense firma te volgen. Een enkele keer las ik dat deze draairichting het grootste rendement zou opleveren. Omdat deze windmolens computergestuurd zijn zou het wel kunnen. Ze zetten zich steeds zelf vol in de wind (kruien) en door de draaibare wienkruisen (zwichten) kunnen ze ook steeds de juiste snelheid aanhouden. Maar geldt dit dan ook niet voor de andere draairichting? (Afb. 5).

Dus waarom draaien de wienkruisen zoals ze draaien? Alleen de ruimende wind lijkt mij

Afb. 5 Moderne windmolens

een mogelijke uitleg en dit zou ook wel proefondervindelijk vastgesteld kunnen zijn. De wind was in de middeleeuwen niet anders dan nu. Maar weet ik dat zeker? Het enige dat ik zeker weet is... dat ik het niet zeker weet. Ik laat de discussie dus maar open!!!!

Oproep

De Gildebrieff wordt gemaakt door molenaars voor molenaars. De Gildebrieff heeft weinig vaste rubrieken; de berichten van de voorzitter en de redactie. Verder de rubriek van David Henneman, onze weerkundige.

Wij willen graag een oproep doen aan alle molenaars en mio's; Stuur een artikel, of een voorstel voor een artikel in.

Wij bekijken elk artikel en kunnen het in overleg met de inzender aanpassen of inkorten. Mogelijk kunnen we een suggestie doen om het artikel beter te maken.

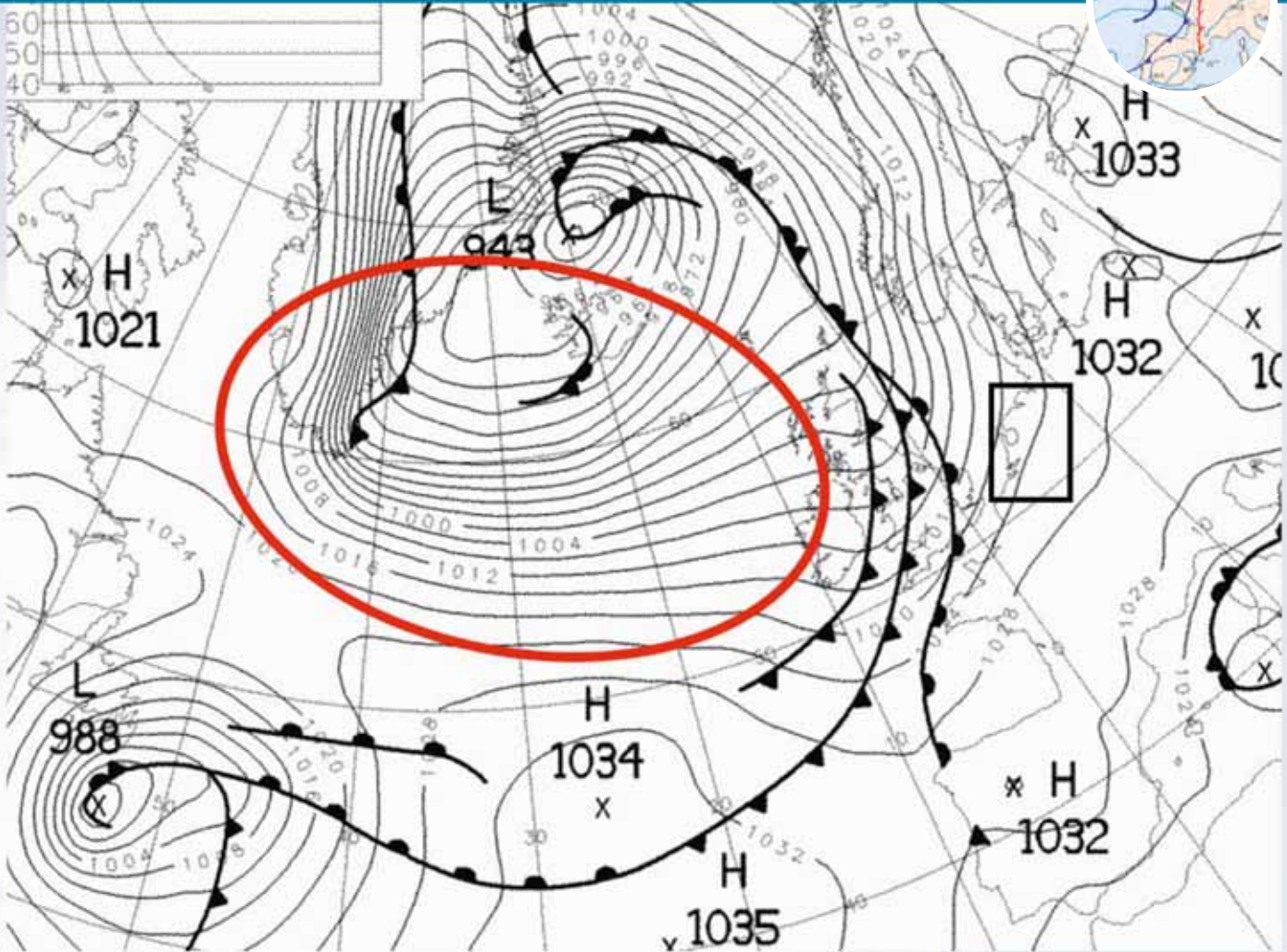
Neem de aanstaande Open monumentendagen. Stuur een mooie foto op van de activiteiten of de drukte bij de molen, of van de mooie versierde molen. Daar kunnen we mogelijk een mooie collage van maken.

Kortom; kom maar op met de artikelen, suggesties of foto's.

Reacties naar redactie@gildevanmolenaars.nl

Jonge molenaars 2021

Op een Engelse weerkaart is door middel van de rode cirkel een hoofdtrog weergegeven. Deze komt ongeveer overeen met de totale invloedssfeer van het lagedrukgebied achter de kern.

Troggen

In de weerkunde maar ook in de weerverhalen op de Gilde website is het een veel gebruikte term; TROG. Er zijn verschillende typen troggen zoals een hoofdtrog, een bovenlucht trog, een isobaren-trog en een frontale trog. We duiken er eens in. Troggen zijn altijd gekoppeld aan lagedrukgebieden en dan rond of achter het koufront. Een trog is een bel koudere lucht, die onstabieleit veroorzaakt met buien. Achter een koufront krimpt de gehele troposfeer en komt lager te liggen. Hierdoor koelt de lucht vooral op grotere hoogte (flink) af en wordt onstabiel. Een trog kan ook een kromming zijn in de isobaren rond een lagedrukgebied.

Door: David Henneveld, weerkundige

Hoofdtrog

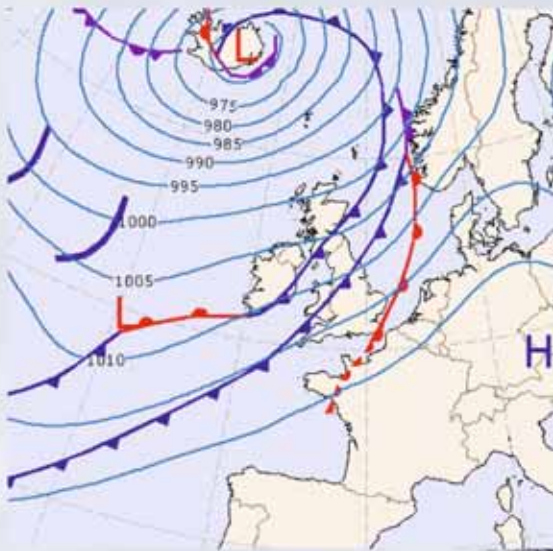
Meestal komt achter een goed ontwikkeld lagedrukgebied een grote 'hoofdtrog' voor. Dit is een enorm gebied met onstabiele lucht en talrijke buien. Dit gebied kan wel 2000 bij 3000 km meten. Deze trog is een koude uitzakking op grotere hoogte naar het zuiden toe en

komt aan de zuid, zuidwest en westzijde voor van een lagedrukgebied. Een hoofdtrog kan 1-3 dagen lang buien geven.

Hoogte trog

Binnen de hoofdtrog met buien komen kleinere gebieden voor met extra koude lucht. Het

zijn een soort van golvingen, waarbij tijdelijk extra koude lucht wat omlaag komt zetten; hoogtetroggen. Hierdoor wordt de onstabieleit groter. Dit geeft vaak zwaardere buien met kans op onweer en windstoten en tevens clusteren deze buien vaak en zijn ze verticaal hoger ontwikkeld dan de losse buien erom-

Een weerkaart en bijbehorende satellietfoto. Drie troggen staan op de weerkaart en zijn precies terug te vinden in de gele cirkels met duidelijke buienclusters en wittere aambeelden. Goed is ook te zien dat hoofdtrog veel meer buien bevat. Dat zijn alle witte puntjes die zichtbaar zijn op de foto. De rode L op de foto komt overeen met de L op de weerkaart. De satellietfoto is 'rechtgetrokken' zonder de aardkromming, die wel is gebruikt op de weerkaart. Dit geeft een ietwat vertekend beeld.

heen. Ook zijn de aambeelden vaak groter en dikker als je de satellietbeelden bekijkt. Een hoogtetrog is een tijdelijk fenomeen en duurt vaak maar enkele uren, daarna is hij overgetrokken. Achter een hoogtetrog klaart het vaak wat op met tijdelijk droge condities. Dat komt door dalende lucht achter de trog als compensatie voor de opstijgende lucht in de hoogtetrogbuien zelf. Er kan dan soms zelf een kleine rug van hogedruk overtrekken met

stabiel weer. Een hoofdtrog kan uit meerdere hoogte troggen bestaan.

Isobarentrog

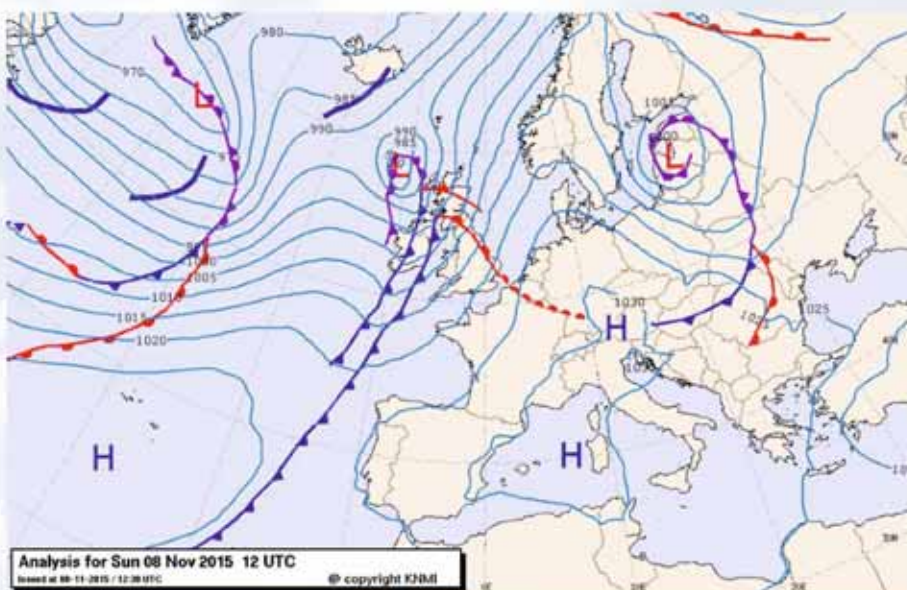
Een isobarentrog is een knik of kromming in de isobaren, gezien vanuit de depressiekern. Die knik of kromming kan zwak of scherp zijn. Doordat de isobaren een kromming maken, remt de lucht af in snelheid en zoekt een weg omhoog. Dat is precies wat buienvorming zal

bevorderen. Isobarenkrommingen gaan vaak samen met een hoogtetrog, die daarmee in de pas kan lopen. Dan versterken deze beide fenomenen elkaar. Soms komt het tot een windsnelheidstoename tijdens een isobarentrog, dan volgen buien met forse windstoten.

Frontale trog

Als een front precies in een isobarenknik ligt, noemen we dat een frontale trog. Dat kan zowel voorkomen bij alle drie de fronten; warme-, koufront en occlusie.

Voor molenaars zijn troggen erg belangrijk. Ze veroorzaken buien, windstoten, onweer en windsprongen. Op een weerkaart worden alle troggen weergegeven behalve een hoofdtrog.

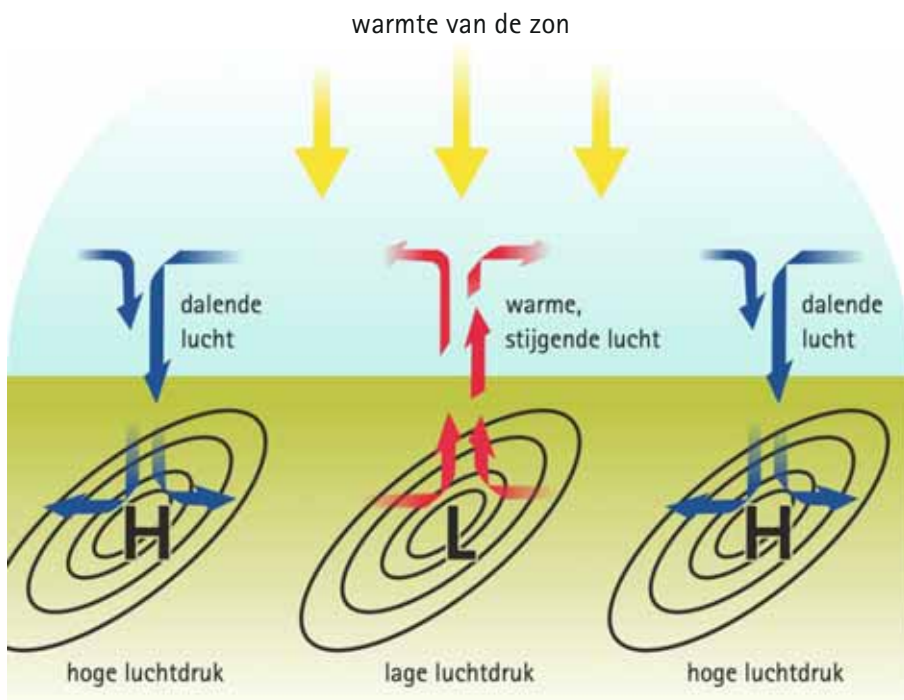

Een voorbeeld van een frontale isobarentrog met een koufront boven Engeland. Ook de occlusie boven de Atlantische Oceaan kent een frontale isobarentrog.

Roeren in de lucht

Door: Barend Zinkweg

Afb. 1. Op grote schaal dalende en stijgende lucht

De zon verwarmt de aarde niet overal gelijk. Het weer zorgt er voor dat er uitwisseling is van warmte van de evenaar richting de polen, en van kou van de polen richting de evenaar. Zou dat niet gebeuren dan wordt het aan de evenaar extreem heet en aan de polen extreem koud.

Wat dan overblijft is een smalle en steeds wisselende strook tussen de polen en de evenaar waar wat leven mogelijk is. Het is dus maar goed dat er weer is. Daarin speelt het voorkomen van water op aarde een beslissende rol.

Horizontaal roeren

Nu is het zo dat koude en warme lucht heel slecht mengen. Wil er een goede menging zijn dan moet er geroerd worden. Dat is ook precies wat er op grote schaal gebeurt. Een lagedrukgebied roert tegen de wijzers van de klok in en een hogedrukgebied met de wijzers van de klok mee. In een lagedrukgebied roert de lucht bovendien naar boven en in een hogedrukgebied roert de lucht naar beneden (Afb. 1).

In een hogedrukgebied gaat dat draaien traag, maar in de meer voorkomende lagedrukgebieden gaat het veel sneller. Daar wordt warme lucht aan de zuidkant naar het noorden getransporteerd en koude lucht achter het lagedrukgebied om naar het zuiden. Over een groot gebied wordt op deze manier koude en warme lucht gemengd door te roeren. (Afb. 2) Bij dat roeren dringt koude lucht onder warme lucht. Op die manier wordt de

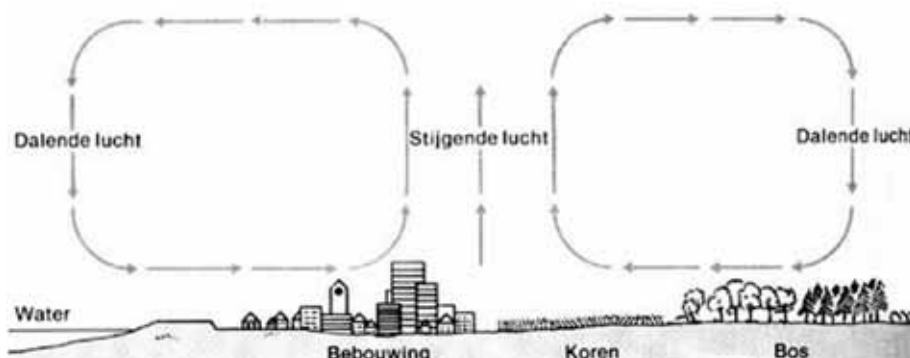
kou hoog in de lucht naar beneden gewerkt en warmte van het aardoppervlak naar omhoog.

Verticaal roeren

Ook op wat kleinere schaal roert de lucht: bij een wolk. Een wolk ontstaat doordat een hoeveelheid lucht een paar graden warmer is dan de omgeving (Afb. 3). Warme lucht is lichter, stijgt daardoor en koelt af. Daardoor condenseert de waterdamp tenslotte tot kleine waterdruppeltjes. In een opbollende wolk stijgt de lucht en verdringt de lucht die er boven zit. Onder een wolk moet de lucht aangevuld worden (Afb. 4). Het gevolg is dat er aan alle kanten naast de wolk dalende lucht is. In de wolk gaat de lucht dus omhoog, er naast omlaag: roeren dus. Het gevolg is dat er in de wolk warmte naar boven wordt getransporteerd en naast de wolk kou naar beneden wordt getransporteerd.

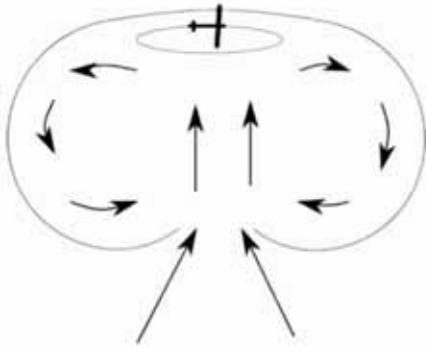
De rol van water

We kennen water op drie manieren: als vloeistof, als gas en als vaste stof. Of met andere woorden: als water, als waterdamp en als sneeuw of ijs (Afb. 5). Om water te doen verdampen is warmte nodig. Door het opstijgen van warme lucht koelt die lucht af waardoor condensatie optreedt. Daarbij komt de warmte vrij die nodig was om dat water te laten verdampen.

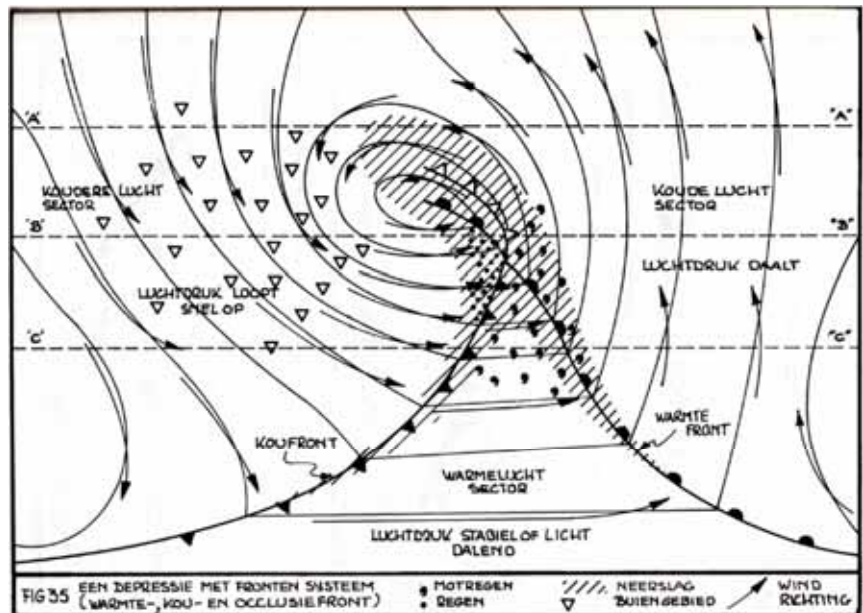
Afb. 2. Tekening van een lagedrukgebied

Uit Informatie XXI – Weercursus dat te vinden is in de bibliotheek van het Gilde Van Molenaars.

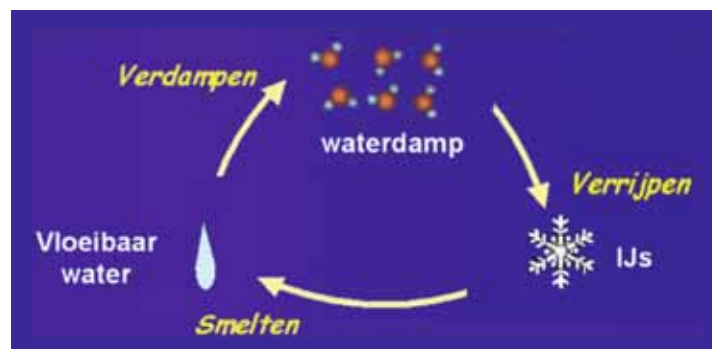

Afb. 3. Stijgende lucht door verschil in temperatuur.

Het verdampen gebeurt aan het aardoppervlak en het condenseert hoger in de lucht: er vindt dus transport van warmte plaats van beneden naar boven. Als een wolk groot genoeg gegroeid is, wordt het een bui. Als de bewolking dikker wordt, zullen de toppen van die buien steeds kouder worden. In Nederland begint het proces van uitregenen vrijwel altijd boven in de wolk als sneeuw. Bij het naar beneden vallen zal deze sneeuw meestal smelten en dan wordt het regen. Op die manier wordt kou van grote hoogte naar het aardoppervlak getransporteerd. Zonder water zou die uitwisseling van warmte veel trager verlopen.

Afb. 4. De opbolling van een wolk

Afb. 5. De kringloop van water

Vacature Juridisch adviseur

Statuten, huishoudelijk reglement of een juridisch vraagstuk over werken op de molen. Zijn dat thema's die jou interesseren en heb je ervaring met deze onderwerpen, dan willen we je vragen om je kandidaat te stellen voor juridisch adviseur van het Gilde.

Met enige regelmaat heeft het Gilde vraagstukken die kennis van regelgeving vragen.

In de rol van juridisch adviseur ondersteun je het landelijk bestuur gevraagd en ongevraagd met vraagstukken die zich voordoen bij het organiseren van onze vereniging en het uitvoeren van het molenaarsvak. In deze rol werk je soms samen met andere organisaties, zoals De Hollandsche Molen en vrijwilligers in de vereniging, zoals de veiligheidscoördinator of de ledenadministratie.

In deze rol moet je de balans houden tussen regels en haalbaarheid in de vrijwilligersorganisatie.

De tijdsbesteding is afhankelijk van het aantal vraagstukken, gemiddeld 2 uur per week. Verder is aanwezigheid bij Opleidingsvergaderingen (Centraal in Nederland) wenselijk.

Profiel

- Kennis van en ervaring in (vrijwilligers)werk met juridische thema's.
- De vaardigheid om juridische thematiek inzichtelijk te maken voor 'niet' juristen.
- Ervaring met het schrijven van statuten, notities en richtlijnen, en kennis van wet- en regelgeving over verenigingen is een pré.

Reacties voor 30 sept. naar: secretaris@gildevanmolenaars.nl

Voor vragen, mail naar: voorzitter@gildevanmolenaars.nl

Koning

MOLENZEILEN

- *Nieuwe zeilen*
- *Reparaties*
- *Touwwerk*

Jelle Koning
Tel. +31 6 15107316
info@koning-molenzeylen.nl

www.koning-molenzeylen.nl

MOLENSTEENMAKERIJ

**HANS
TITULAER**

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Alle soorten molenstenen, scherpdienst, afstellen,
maaltechnisch advies.

Onderhoud aan oliestenen en pelstenen.

Restauratie van stenen en maalstoelen.

Kweernen, wrijfstenen, demo-steentjes.

Kneus- en scherphamers.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Eendenpoelseweg 6a, 6581 AB Malden, Nederland

Tel.: 0031 (0)24 696 36 54 / 0031 (0)6 53 66 76 86

E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Zeilmakerij van Neerven bv

MOLENZEILEN

kwaliteit WK 100% Polyester: Bruin
kwaliteit 50% Polyester, 50% Katoen: Bruin, Wit
kwaliteit MARLON: Bolus Rood

Driek van Erpstraat 1
5341 AK OSS
Tel. 0412-624028

E-mail: info@zeilmakerijvanneerven.nl

**DEGELIJKHEID EN
GEGARANDEERD DE
BESTE KWALITEIT !!**

WIEKENMAKERIJ

VAAGS

AALTEN

ONTWERP & PRODUCTIE

550+ gelaste roeden 100% NDO lascontrole

45+ geklonken roeden 100% betrouwbaar

www.wiekenmakerij.nl

● In onze **wiekenmakerij** lassen en klinken we molenroeden met kennis en ervaring van meer dan **100** jaar molenmakerij.

● Elke molenroede en wieksysteem is **uniek** en wordt nauwkeurig ontworpen met **aandacht** voor historie en betrouwbaarheid.

● Onze medewerkers en processen zijn gecertificeerd, we passen **100%** NDO lascontrole toe en leveren onze vertrouwde garantie.

● Ga naar **wiekenmakerij.nl** voor betrouwbare roeden en wieken.

● **Volkomen. Vertrouwd. Verzekerd.**

In memoriam Mo Zhang

Door een zeer noodlottig ongeval thuis, is op vrijdag 31 mei jl. onze molenaar/collega Mo Zhang overleden.

Op een drukke nationale monumentendag in September 2021 meldde Mo zich aan om molenaar te willen worden. Ze kon bij de "de Rooie Wip" aan de slag om molenaar te worden. Ze was een trouwe leerling die elke zaterdag klaar stond om alles over de molen te leren. Ze was enthousiast en leergierig. Mo wilde alle ins en outs van de molen weten.

De praktische vaardigheden om de molen te bedienen had ze snel onder de knie. Theoretische zaken als veiligheid in en om de molen en het weer waren steeds terugkerende leermomenten. Daarnaast kwam ze vaak zelf met slimme ideetjes en zochten we samen naar oplossingen om de molen in goede conditie te houden en voor klussen die er altijd wel zijn in en om de molen.

Ze was erg begaan met "De Rooie Wip". Mo regelde zelfs een bedrijfsdonatie aan de stichting.

Ik heb van Mo ook veel geleerd, bv. hoe je mollen moet vangen of muizen verjagen. Tijdens de pauzegesprekken vertelde ze over het leven in haar geboorteland.

Na de theorie avonden die ze had bezocht, waren er vaak vragen blijven hangen. Dit kwam vooral door haar taalachterstand. Mo sprak hoofdzakelijk Chinees en Engels en haar Nederlands was nog niet zo goed. Het was soms een hele kluit om alles uit te leggen. Maar met wat geduld lukte het ons om dingen helder en begrijpelijk te maken. Mo vond in korenmolen de Haas in Benthuizen een fijne stageplaats. Daarnaast bezocht zij ook hout- en oliemolens.

In korte tijd heeft ze haar toelatingsexamen gedaan en vorig jaar op 7 juli 2023 slaagde Mo in Haastrecht op molen nr. 6 voor haar landelijk examen. Wat waren wij trots op deze jonge enthousiaste vrouw en blij dat ze ons team wilde versterken. Vanaf dat moment draaide Mo elke 2 weken zelfstandig op "De Rooie Wip".

Helaas, nog geen jaar na het behalen van haar diploma zijn we getroffen door haar overlijden. Haar man Karel en de familie hebben onze steun en Mo zal altijd in ons hart blijven.

Namens de molenaars en het bestuur van de "Rooie Wip" in Hazerswoude.

Paul van der Zijden

In memoriam Frans Tullemans

Op dinsdagochtend 30 juli is Frans Tullemans onverwacht overleden op 77-jarige leeftijd. Frans was molenaar bij ons op 't Nupke in Geldrop,

Frans carrière als molenaar begon met een opmerking van zijn vrouw Toiny. Zij vond dat Frans maar iets buitenshuis moest zoeken een "hobby".

Toiny las een stukje waarin de molenaar van 't Nupke er een molenaar bij zocht. Frans ging kijken met als gevolg dat hij zich in 1993 bij het Gilde inschreef en zijn opleiding startte. Hij slaagde voor zijn molenaarsexamen in 1996.

Frans beperkte zich niet tot alleen 't Nupke. Hij aanvaardde verschillende bestuursfuncties.

2005-2013 Algemeen bestuurslid Gilde van Vrijwillige Molenaars.

1996-2000 Penningmeester bij het Gilde van Vrijwillige Molenaars Afdeling Noord-Brabant.

2000 Voorzitter Gilde van Vrijwillige Molenaars Afdeling Noord-Brabant.

1999-2020 Examinator.

2005-2016 Ledenadministratie Peellandse Molenstichting en heeft hij de eerste website voor de Peellandse Molenstichting gebouwd.

Op de molen zijn was hij meer dan alleen molenaar. Hij was een vraagbaak voor ons; niets was hem teveel als je iets vroeg om te doen; overal had hij wel zijn contacten. Bij rondleiden van bezoekers had hij altijd veel te vertellen.

Altijd opgewekt, positief, vol humor en scherpzinnig. Kortom, Frans wij gaan jou enorm missen.

Wij wensen jou Toiny, Luuk en Ellie ontzettend veel sterkte toe in deze moeilijke tijd.

*Namens de vrijwilligers van 't Nupke,
Willem Boender
Secretaris Gilde van Molenaars
Afdeling Noord Brabant
nbsecr@gildevanmolenaars.nl*

Belastingen

Door: Johan van de Bunt

Tegenwoordig hebben de meeste molenaars weinig te maken met belastingen. Dat was in vroegere tijden wel anders. Molenaars hadden met verschillende belastingen of heffingen te maken, zoals windrecht, waterrecht, stuwrecht of belasting op het malen van graan. Ook de leveranciers van graan konden een verplichting krijgen om hun graan te laten malen bij een bepaalde molen, het dwangrecht.

Molens hadden een belangrijke rol in de middeleeuwse economie. Ze waren met name belangrijk voor de productie van levensmiddelen. Het was dan ook logisch dat de bestuurders de controle over de molens in hun gebied wilden hebben. Door verlening van het molenrecht onder voorwaarden, kon worden bepaald wie een molen mocht bouwen of beheeren en wat de rechthebbende wel of niet mocht met een molen.

Windbrief

Om een molen te bouwen en te gebruiken had een molenaar een stuk grond nodig en wind om de molen te laten draaien. Grond en wind waren niet gratis. De molenaar moest een vergunning aanvragen om de wind te mogen gebruiken.

In de middeleeuwen behoorde de wind tot de regalia. Regalia waren rechten die behoorden aan de landsheer. Het recht op de wind hoorde daar ook bij. Meestal besteedde de landsheer die rechten, tegen betaling, over aan een lokale landheer, landvrouw of abdijs. Later werden deze rechten overgenomen door de Staten van Holland.

Als onderdanen een molen wilden bouwen moest daar toestemming voor worden gevraagd. Deze toestemming werd graag verleend, maar wel tegen betaling. Als er toestemming werd gegeven kreeg de molenaar

een windbrief. Zo was er de molenaar Jacob Cornelisz van Zaandam die in 1632 een windbrief aanvraagt. Hij krijgt de windbrief voor het bedrag van zes gulden en tien stuivers.

Windgeld

Het recht op de wind kon ook worden gepacht. Molenaars konden tegen betaling van een jaarlijks bedrag, of door leveringen in natura zoals zakken graan, het zogenaamde windgeld, dit recht pachten.

De heer verpachtte de molens steeds voor een aantal jaren aan een molenaar. Soms was de pachter een nieuwe molenaar, maar het kwam ook voor dat de pacht meerdere generaties van vader op zoon in de zelfde familie bleef.

Molennamen

Als er windrecht werd verleend moest de molen herkenbaar zijn en een naam krijgen. Namen waren vaak streekgebonden. In de Zaanstreek kozen veel molenaars voor de naam van een dier. Door een afbeelding van dit dier op de molen te plaatsen wisten ook analfabeten welke molen bedoeld werd. Denk aan molennamen als Kat, Walvisch, Zwaan of Leeuw.

Belastingheffing op het maalgoed

Het was oorlog met de Spanjaarden. De Staten van Holland hadden veel geld nodig. Zo

werd er belasting geheven op het malen van graan op een molen. Deze belasting werd in Holland tijdens de tachtigjarige oorlog (1566–1648) ingevoerd en werd pas in 1855 weer afgeschaft.

Banrecht

De molenaar kreeg met de windbrief het recht om wind te vangen. De molenaar kreeg daarmee ook enkele andere rechten, waaronder het banrecht. Hij kon molendwang uitoefenen. De boeren in het gebied rond de molen werden verplicht hun graan op de aangewezen molen te laten malen. Een molenaar die het molenrecht had, mocht controleren of dat echt gebeurde. De molens die gebruik maakten van dit recht werden dwangmolens of wanmolens genoemd. Dankzij het banrecht hadden de uitgever van de windbrief en de molenaar geen concurrentie en hadden ze een zeker inkomen.

Heerlijke rechten

Het recht van de heer om in zijn gebied de boeren te verplichten hun koren te laten malen op één van zijn molens, het banrecht, berustte op een van de heerlijke rechten, die een heer van zijn vorst had gekregen. Een heerlijkheid is het grondgebied waarbinnen een heer zijn gezag uitoefent over de bewoners. De heerlijke rechten waren zijn persoonlijk

Voorbeelden van windbrieven

bezit en konden vererfd, verleend, verkocht en verpand worden.

Uit de oude financiële boeken blijkt dat molens als belastingobject belangrijk was: in 1610 werd een molen aangeslagen voor 63 gulden en 5 stuivers. Dat was een flink bedrag; in 1622 was dit 83 gulden en 4 stuivers. Enkele jaren later werd het bedrag echter verlaagd tot 66 gulden, in 1635 nogmaals (en fors): 41 gulden en 10 stuivers.

Gilden

Korenmolenaars in de steden waren tot het eind van de achttiende eeuw in gilden georganiseerd. Er waren regels om toegelaten te worden tot het gilde. Er waren onder meer afspraken rond de inrichting van de molen, de dienstverlening aan de klant, het maalloon en de tijden waarop het bedrijf mocht worden uitgeoefend. Korenmolenaars mochten bijvoorbeeld niet in meel handelen of brood bakken. Dit betekende dat zij alleen in opdracht tegen een vastgesteld loon maalden. Het was ook verboden om klanten te bevoorraden die meer betaalden. De molenaar moest het graan malen in de volgorde van aankomst: 'Wie het eerst komt, het eerst maalt'. Als het meel slecht gemalen was, kon de molenaar beboet worden en moest hij het meel vergoeden.

Dankzij de gildevoorschriften was er weinig onderlinge concurrentie en concurrentie van buitenstaanders.

Vrije molens

Eind 1700, met de komst van de Franse tijd veranderde er veel. Het werd toegestaan om vrije molens, meestal windmolens, op te richten. In 1814 werd de molendwang in Nederland door koning Willem 1 officieel afgeschaft.

Na het afschaffen van de wind- en dwangrechten verdwenen ook de gilden. Nu kon iedereen in principe een korenmaalterij beginnen. De burger en de boer waren vrij hun graan daar te laten malen waar zij dat wensden.

Om concurrentie te voorkomen, bleef de samenwerking tussen de korenmolenaars in de steden gewoon voortbestaan. De gilderechten werden vervangen door een overeenkomst 'tussen de eigenaars en bemaalders van de korenmolens te Amsterdam.....met het doel om misbruiken te weren en den onderlingen

naijver te bepalen to eene eerlijke mededinging'.

Maalloon

Het maalloon werd in onderling overleg vastgesteld en bij alle bakkers en andere opdrachtgevers centraal geïnd door een ontvanger. Een belangrijk deel van het maalloon verdween in een centrale kas die regelmatig gelijk over de leden verdeeld werd.

De graanmaalterijen werden beheerst door meerdere organisaties. Er was een sociaal vangnet zoals een weduwen- en begrafenisfonds en onderlinge bijstand bij rampen zoals brand. Molenaars van buiten de stad waren de belangrijkste concurrenten van de stadsmolenaars. De machtige steden slaagden er steeds weer in deze concurrentie effectief uit te schakelen.

Windhandel en aandelen

Wind was in de Lage Landen economisch van groot belang. Nederland stond vol met molens die van alles en nog wat aandreven. Het recht op de windenergie was economisch van groot belang.

Begin 1600 begon de VOC met de uitgifte van verhandelbare aandelen. In de jaren daarna ontstond er een levendige handel in aandelen.

deze Kooplien heel gezwind,
Handlen Aēies van de Wind.1

O! die handel zegepraaid,
daar de Moolen Aēies maald.

Spotprenten van windhandel

De uitgifte van verhandelbare aandelen betekende voor de 17e eeuwers een revolutionaire ontwikkeling. Er werd volop gehandeld en gespeculeerd. In ieder zichzelf respecterende stad werd een maatschappij opgericht die in aandelen ging handelen. Op het hoogtepunt ging er in de Zeven Provinciën meer dan 300 miljoen gulden om in de aandelenhandel. Ter vergelijking: een kilo roggebrood kostte toen drie stuivers.

Ook de molens ontkwamen hier niet aan. Kooplieden konden een aandeel nemen in windmolens.

Molenbiotoop

Tegenwoordig zijn al deze regels, verplichtingen en belastingen afgeschaft. We hebben er wel de molenbiotoop aan overgehouden. Hiermee krijgt de molen in principe het recht op een vrije zone van 400 meter om voldoende wind te kunnen vangen. Handhaving van dit windrecht is soms lastig. De wens tot stadsuitbreiding is vaak reden om deze rechten ondergeschikt te maken aan het algemeen belang.

Waterrecht

Ook de watermolens hadden te maken met belastingen of heffingen. Via molen- en stuwrechten (deze werden ook wel waterrechten genoemd) mocht een watermolen in bedrijf zijn en het water opstuwen. Net als de windrechten stammen de waterrechten uit de feodale tijd. Ook deze rechten behoorden tot de heerlijke rechten. Door de stuwwerking ontstonden er vaak conflicten met de omgeving. Het achterland kreeg te maken met een hoog en laag waterpeil. Dit kon grote gevolgen hebben voor de landbouw en de omgeving. Het waterrecht en de handhaving van de bepalingen over waterpeil was dus erg belangrijk.

In het komende nummer van de Gildebrief worden de waterrechten behandeld.

De wipstellingmolen

Door: Johan van de Bunt

Aquarel uit het boek '32 Nederlandsche molens in het landschap'

Het boek is nog steeds online te bestellen bij diverse antiquariaten. De aquarellen geven een romantisch beeld van allerlei soorten molens, wipmolens, pelmolens, stellingmolens, stenen molens, enz. Toen viel mijn oog op aquarel 20; Snuifmolen te Rotterdam.

In de beschrijving stond: *'Wipmolen met stelling. Daar dit type vrijwel steeds als poldermolen wordt gebruikt is bedrijfsruimte zoals bij industriemolens niet noodzakelijk. Zodra men deze molens voor andere doeleinden gaat bestemmen, zoals bij deze die diende als snuifmolen, wordt de nodige bedrijfsruimte gevonden door de molen op een onderbouw te plaatsen, waarin werktuigen worden opgesteld. De stelling of omloop dient uitsluitend om de staart met kruirad te bedienen en om de molenwieken van zeilen te voorzien.'*

Ik krijg regelmatig boeken over molens van vrienden en familie. U kent ze wel, Drentse molens, Draaiende wieken, enz., meestal gekocht in kringloopwinkels of op rommelmarkten. Deze keer kreeg ik het boek '32 Nederlandsche molens in het landschap'.

32 aquarellen gemaakt door Leen Molendijk voor de eerste Nederlandsche kunstmestfabriek (ENCK) in Vlaardingen. Een bedrijf dat in 1917 werd opgericht. Het bedrijf stond later bekend als Windmill. De aquarellen werden gebruikt voor reclamekalenders. Een datum van eerste uitgifte wordt niet gegeven, maar dat zal in de jaren 60 van de vorige eeuw zijn geweest.

Er kwamen een aantal vragen op; Wipmolens met een stelling, bestonden die echt? Ik kende wipmolens alleen als poldermolen. Waren het afgedankte poldermolens? Wat is een snuifmolen? Ja ik kende dit type molen wel uit het handboek, maar verder heb ik daar nooit aandacht aan gegeven. Wat is snuif eigenlijk? Vaag wist ik dat het een tabaksproduct was van lang geleden.

Meerkoet

Wat betreft de molen op de aquarel zelf kwam ik na wat zoekwerk uit bij de Meerkoet in Rotterdam. In de molendatabase staat dat de molen is gebouwd in 1744. De Meerkoet was naast snuifmolen ook als specerijmolen in gebruik. Het was inderdaad een wipstellingmolen die op een hoge bergschuur was gebouwd. De molen ging op 16 juni 1932 in

vlammen op. De molen was toen net gerestaureerd en was gemeente-eigendom. De Meerkoet stond aan het Veenpad noordwestelijk van de Kralingse Plas bij de Spiegelnisserweg. De Meerkoet is afgebrand in 1932. Het lijkt me waarschijnlijk dat Leen Molendijk een zwart-wit ansichtkaart als bron had om de aquarel te maken. Vanaf een foto is de kleur niet op te maken. Op Molendijks aquarel is de molen blauw. Op de andere afbeelding is deze groen. Molendijk heeft de molen op een nogal onhandig heuveltje geplaatst.

Molendatabase

De molendatabase is altijd een onuitputbare bron voor informatie over molens. In dit geval, wipstellingmolens, is veel informatie be-

Andere afbeeldingen van de Meerkoet. (Bron; Molendatabase, ansichtkaarten uit de collectie D. van Asperen)

Nieuw Leven in Hazerswoude-Dorp (foto: Andre Canrinus)

schikbaar. Er zijn inderdaad wipmolens omgebouwd tot wipstellingmolens. Anderen zijn gebouwd als wipstellingmolens.

Als u belangstelling hebt, ga dan naar de molendatabase. Klik op 'Gedetailleerd zoeken naar molens'. Gebruik 'Wipmolen' als zoekwoord en geef bij het invulvak 'Lokaal type' 'Stellingmolen' aan.

Dat levert 144 verdwenen wipstellingmolens op. Daarnaast zijn er nog enkele bestaande wipstellingmolens.

Nieuw leven

Zo vond ik de nog bestaande wipstellingkorenmolen Nieuw Leven in Hazerswoude-Dorp. Gebouwd als wipmolen in 1736 voor het droogmalen van de Boter- of Butterpolder in Hazerswoude. De wipmolen werd in 1815 verplaatst naar Hazerswoude-Dorp. De molen werd op een gemetselde ondertoren van 6,50 meter geplaatst en ingericht als korenmolen. Volgens de website van deze molen is dit de enige nog intacte wipkorenmolen.

Het Klaverblad

Daarnaast is er nog een wipstellingzaagmolen, Het Klaverblad in Zaandam.

Klampen

Door: Johan van de Bunt

In het boek '32 Nederlandse molens in het landschap' met aquarellen van Leen Molen-dijk kwam ik deze twee aquarellen tegen. De eerste is van de molen Rijn en Lek in Wijk bij Duurstede. De tweede is van een houtzaagmolen in Monnickendam. Dit is mogelijk de zeskante bovenkruier de Vriendschap die is verbrand in 1961.

Wat zo opvallend is aan deze twee aquarellen, is de manier hoe de zeilen zijn geklampt. Het lijkt me erg lastig om de zeilen zo te klampen. Is er een molenaar die weet waarom en hoe deze manier van klampen werd toegepast?

Reacties naar redactie@gildevanmolenaars.nl

Allemaal poldermolens?

Door: Jan Hofstra en Barend Zinkweg

Foto's: Barend Zinkweg

Er zijn twee soorten 'watermolens': Molens die de kracht van de wind gebruiken om water uit te malen en molens die de kracht van water gebruiken om te malen, persen, zagen, enzovoorts. De vraag is hoe je het verschil tussen beide soorten maakt. Een tijd geleden is voor de molens die op de kracht van stromend water werken de verschrikkelijke naam 'water-radmolens' verzonnen. Voor het gemak worden aan alle molens die water uitmalen de naam 'poldermolens' geplakt. Klopt dat laatste wel?

Poldermolen

Een poldermolen maalt het teveel aan water uit een polder naar het buitenwater. Een polder is een gebied waarbinnen de waterstand kunstmatig door mensen geregeld wordt. Het uitgemalen polderwater wordt soms rechtstreeks op zee of een rivier uitgemalen, maar meestal zit er nog een boezem tussen. Een boezem is een gebied waar opgemalen water een tijd bewaard kan worden. Bij laag peil op het buitenwater wordt de spuisluis van de boezem geopend om het boezemwater te lozen.

(Niet alle polders liggen overigens lager dan het buitenwater: er zijn ook polders die hoger liggen. Daar is het juist zaak voldoende water

binnen te houden om niet te verdrogen.)

Molengang

De opvoerhoogte van een molen is beperkt, vooral voor molens met een scheprad. Meren en uitgeveende waterplassen waren meestal te diep om in één trap droog te malen, vandaar dat men hiervoor molens in serie ging plaatsen. Naar gelang de hoogte die overbrugd moest worden ontstond er zo een tweegang, driegang of viergang. Bij een molengang maalt alleen de onderste molen rechtstreeks uit de polder. Die geeft het water via een tussenboezem door naar een hoger gelegen middenmolen, tot het uiteindelijk door de bovenmolen op het buitenwater kan worden geloosd. Alleen de ondermolen is dus eigenlijk een poldermolen, maar bij een molengang noemt men die zo nooit. Daar heb je dus een ondermolen, geen, één of twee middenmolens en een bovenmolen (Afb. 1).

Voormolen en achtermolen

De grote boezems hebben door de eeuwen min of meer hetzelfde peil gehouden. Dat is bijvoorbeeld het geval bij Schermerboezem, Frieslands boezem en de boezem van Rijnland. Door peilverlagingen kregen de poldermolens daar met steeds grotere opvoerhoogten te maken: dat probleem ontstond dus aan de polderzijde. Er zijn ook molens die rechtstreeks in zee of een rivier uitmaalden. Hierbij ontstonden de problemen vaak vooral aan de andere kant. In het begin konden die polders gewoon bij eb rechtstreeks uitwateren door een spuisluis te openen. Door het hoger oplopen van de zee- en rivierstanden, werd de tijd dat de sluis open kon steeds korter en op den duur te kort om alle water kwijt te raken. Met een molen kon men ook bij hogere rivierstanden nog water uitslaan, zodat er langer uitgewaterd kon worden. Dat deed men altijd via een voorboezem, met in de rivierdijk een spuisluis. Als de sluis bij vloed niet geopend kon worden, kon de molen de boezem nog volmalen. Bij eb kon men die weer leeg laten lopen. Uiteindelijk schoot ook dit systeem te kort en ging men er in het rivierengebied toe over om een 'voormolen' te plaatsen tussen de

poldermolen en de spuisluis. Die kon het water dan nog een trap hoger malen, zodat langer op de rivier kon worden geloosd.

Boezemmolen

In de Alblasserwaard heeft men twee zogenaamde lage boezems: die van het Waterschap de Overwaard en die van het Waterschap de Nederwaard. De meeste poldermolens in deze waard malen het polderwater in deze lage boezems en die brengen het water naar Kinderdijk. Dit is de meest westelijke punt van de Alblasserwaard waar eb op de Lek het laagst afloopt. Via spuisluizen kon het water van beide lage boezems bij eb rechtstreeks in de rivier de Lek worden geloosd. Dit lukte steeds minder goed en op de lange duur eigenlijk zelden meer. Daarom bouwde het Waterschap de Nederwaard in 1738 acht stenen voormolens en het Waterschap de Overwaard twee jaar later acht achtkante voormolens. Deze molens maalden het water van de lage boezems in een hoge boezem, vanwaar het via spuisluizen weer op de rivier kon aflopen. Op deze manier kon de Alblasserwaard ook bij hogere standen van de rivier nog van water worden bevrijd. De 16 molens van Kinderdijk zijn dus eigenlijk ook geen poldermolens maar boezemmolens (Afb. 2).

Strijkmolen

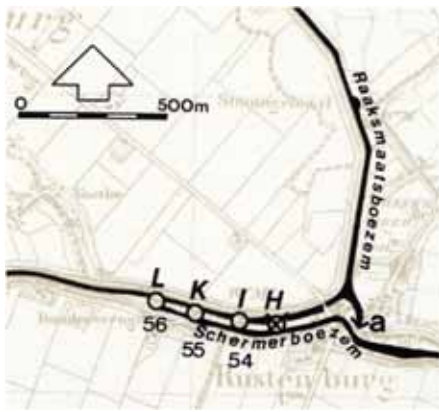
Het teveel aan regenwater in de polders boven het IJ in Noord-Holland kon men vroeger alleen maar kwijt op de Zuiderzee en het IJ. Het verschil tussen eb en vloed was op de Zuiderzee maar klein, zodat de spuisluizen daar niet

Afb 1. De ondermolen met op de achtergrond de middenmolen van de molengang in Aarlanderveen

Afb 2. Boezemmolens 1 tot en met 5 van de Nederwaard aan de Kinderdijk

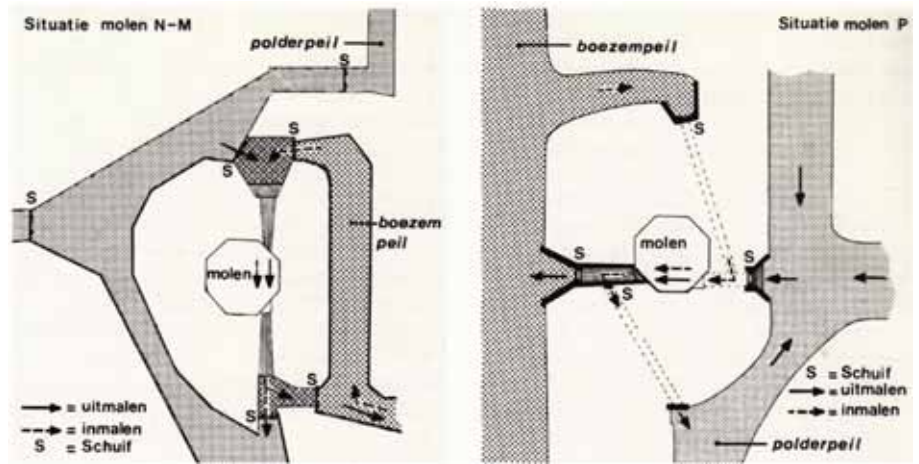

Afb 3. Oorspronkelijk stonden er vier strijkmolens bij Rustenburg.

erg krachtig waren. Alleen bij sterke zuidelijke wind waaide al het water naar het noorden en kon goed op het IJ worden geloosd. Bij noordenwind kon er soms tijden niet worden gespuid en moest men het teveel aan water een tijd in boezems bergen. Die boezems bestonden uit de vele meren en vaarten daar. Met het droogmaken van veel meren werden de boezems steeds kleiner en namen de problemen toe. Bij te hoge waterstanden mochten de poldermolens niet meer malen, omdat anders de polderkaden zouden overlopen. Bij de droogmaking van de Heerhugowaard zou er van de Raaksmaatboezem niet veel meer overblijven. De droogmakers werden dan ook verplicht om zogenaamde strijkmolens te bouwen waarmee de Raaksmaatboezem op de Schermerboezem kon worden afgemalen. Net als de molens van Kinderdijk zijn de strijkmolens dus geen poldermolens, maar boezemmolens. Tussen die twee boezems was het verschil in waterpeil niet groot, zodat de opvoerhoogte ook klein was: in de regel slechts 10 centimeter. In 1633 heette zo'n molen een 'schuijvermolen' of 'strijckmolen' en dat had alles te maken met die geringe opvoerhoogte. Uiteindelijk zijn er 14 strijkmolens gebouwd: 10 bij Oudorp en 4 bij Rustenburg (Afb. 3)

Afb 5. Molen Noorder-G, een van de in- en uitmalers van de Zijpepolder

Afb 4. In- en uitmalen in de Zijpe. (Beide tekeningen komen uit *Molens in Noord-Holland*, 1981)

In- en uitmalen

Er waren plekken in Nederland waar het voor kwam, dat een deel van het jaar het water buiten de polder lager stond dan het water in de polder. Dat was een probleem als het langere tijd droog en warm weer was: het land in de polder verdroogde en het buitenwater stond te laag om het in te kunnen laten. De oplossing was om molens geschikt te maken om zowel in als uit te malen. Dit kwam bijvoorbeeld voor in de Zijpepolder in Noord-Holland waar de opvoerhoogte voor de poldermolens toch al klein was. Met een stelsel van watergangen en kleppen konden een aantal voor de daar staande molens in tijden van droogte water de polder inmalen. (Afb. 4 en 5). Dit kwam ook voor in het noorden van Friesland, in de zogenaamde bouwhoek. Daar was het verschil in peil tussen de polders en Friesland's boezem ook erg klein. Vrijwel alle molens in de bouwhoek konden zowel in- als uitmalen.

En dus

Niet alle molens die water uitmalen zijn daarom een poldermolen of worden zo genoemd. Je hebt boezemmolens (voormolens of strijkmolens), bij molengangen ondermolens, mid-

denmolens en bovenmolens en er zijn nog in- en uitmalers.

Wat doe je en hoe heet je

Hoe zit het dan met de Middelste Molen van Cabauw? (Afb. 6) Deze molen stond niet in een molengang, maar was de middelste van drie molens die alle drie hetzelfde deden: het waren alle drie poldermolens. Die verdwenen buren heetten de Voorste Molen en de Achterste Molen. Op andere plekken werd onderscheid tussen molens gemaakt door die Oostmolen en Westmolen te noemen, Grote en Kleine Molen, Oude en Nieuwe Molen of ze kregen een nummer of een letter of allebei.

Historisch

De aanhef van het bouwbestek van de Pendrechtse Molen uit 1731 is: "Besteck van een Nieuwe te maake Steene Watermoolen". In het archief van de polder ben ik voor de aanduiding van de molenaar alleen het woord 'watermolenaar' tegengekomen. In een akte uit 1454 over de bouw van een windmolen in de polder bij Lopik wordt deze molen aangeduid met het woord 'wintwatermoelen'. Dat woord laat geen ruimte voor verwarring: dat is een windmolen die water maalt.

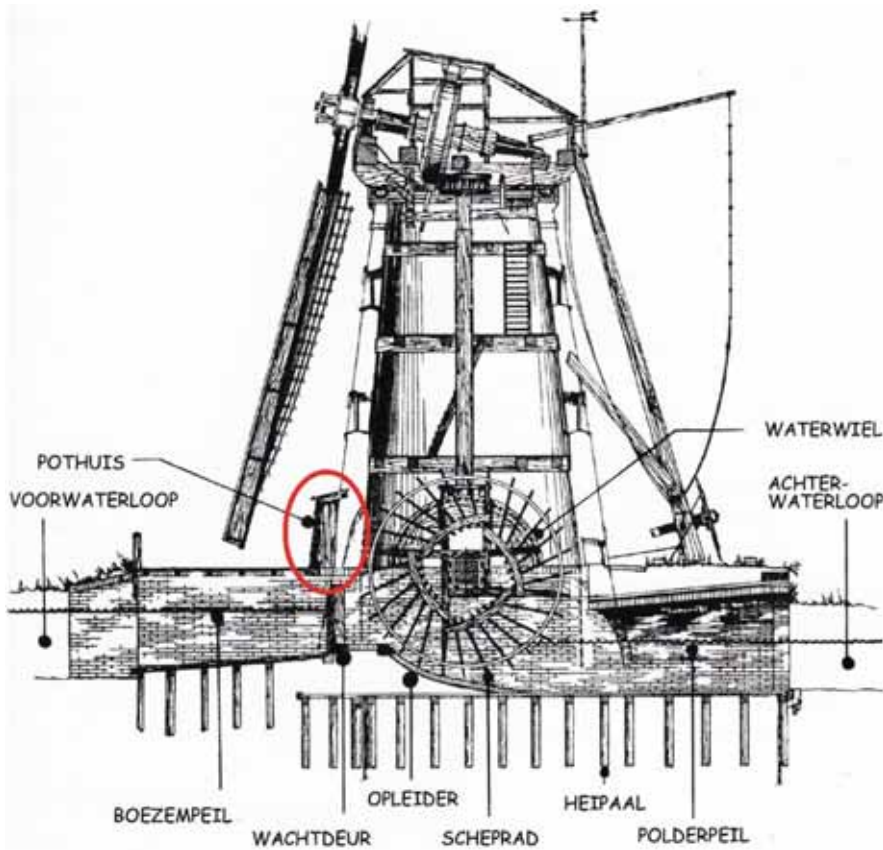

Afb 6. Poldermolen de Middelste Molen van Cabauw

Het pouthuis

Door: Barend Zinkweg

Afb. 1 Doorsnede van een watermolen met het pouthuis omcirkeld (Tekening Gerrit Pouw)

Het is niet altijd meteen duidelijk wat een molenterm betekent. Soms is dat zelfs zo duister, dat je het domweg uit je hoofd moet leren. Toch heeft zo'n woord een oorsprong en als je die kent, helpt het enorm om 'm te onthouden. Moet je dat woord dan altijd paraat hebben? Ik vind van niet, want je kan het altijd opzoeken, maar het is wel gewoon leuk.

Watermolen

Watermolens met een binnenscheprad hebben een uitbouw aan de molen boven de voorwaterloop direct achter de wachtdeur. (Afb. 1 Et 2) Deze uitbouw is aangebracht om ruimte te geven aan het omhoog spattende water. Waarom dat een pouthuis heet, is mij altijd een raadsel geweest. Het woord 'huis' is

al een groot woord voor zo iets kleins en wat doet het woord 'pot' daar? Bij 'pot' denk je toch vooral aan een voorwerp om iets in te bewaren of te koken en dat is hier duidelijk niet het geval.

Woonhuis

Al in de middeleeuwen werd er achter woonhuizen in de steden een waterput gegraven of een waterkelder gemaakt. In die put zat grondwater en de kelder was er om het hemelwater in op te vangen. Om de waterkelder van twee kanten te kunnen gebruiken was deze half ónder en half náást het huis gebouwd. De waterkelder was vaak een deel van een onderhuis: half boven de grond en half er onder. Die waterkelder heette oorspronkelijk een 'pouthuis' en die put werd later pot: een pouthuis.

Huizen zonder achtererf hadden een pouthuis voor of naast het huis. Deze moest afgedekt zijn met een schuin aflopend dak dat lager was dan de onderkant van de ramen van de bovenliggende woning. Later wordt zo'n pouthuis vergroot en omgebouwd tot een kleine werkplaats (Afb. 3 Et 4), een winkel (Afb. 5) of een uitbreiding van een keuken. Bij het groter worden van de woningnood kon het hele

Afb. 2. Het pouthuis van de Pendrechtse Molen in Barendrecht

Afb. 3. Een schoenlapper in zijn pouthuis op een ets door Adriaen van Ostade uit 1671

onderhuis met pothuis apart verhuurd worden als woonruimte. Ze kwamen veel voor in Amsterdam, maar ook in veel andere steden. De bewaard gebleven pothuizen staan nu op de monumentenlijst.

Wie was het eerst

De eerste watermolens werden kort na 1400

in bedrijf genomen. De opvoerhoogte was toen klein en er zal weinig behoefte zijn geweest om het opspattend water meer ruimte te geven. Pas ná inklinking van de bodem en het groter worden van de opvoerhoogte ontstond de behoefte aan meer ruimte vóór het scheprad. Onder woonhuizen waren er toen al pothuizen en de vorm daarvan lijkt erg veel

op wat we ook aantreffen bij watermolens. Ik denk dus dat de naam overgegaan is van de stad naar het platteland, van de woonhuizen naar de watermolens.

(Molentermen 1 tot en met 9 stonden in De Gildebrieven 2019-4 tot en met 2022-1.)

Afb 4. Foto uit 1910 van de werkplaats van een schoenmaker in een pothuis op de hoek Nes – Langebrugsteeg in Amsterdam

Afb 5. Een groentewinkel in Delft op een tekening van H.P. Schouten uit 1774

Molenjongerendag

Op zaterdag 21 september organiseren wij (de Molenjongeren) voor de derde keer een Molenjongerendag! Hiermee willen we twee verschillende dingen bereiken. We hopen op deze dag zo veel mogelijk jonge molenaars uit heel Nederland bij elkaar te brengen, om elkaar te leren kennen en om de passie voor het molenaarsambacht te delen. Wat we ook hopen is dat we door middel van deze dag (jonge) mensen van buiten de molenwereld aan kunnen trekken en enthousiast kunnen maken voor het molenaarsvak. Dit doen we door middel van een goed gevuld programma met allerlei molen-activiteiten.

De Molenjongerendag vindt plaats rondom de Poldermolen van Geldermalsen. Het terrein is open vanaf 11.00, en om 11.30 gaat de dag officieel van start. Op het terrein zijn verschillende demonstraties van oude ambachten zoals molenzeilen repareren, smeden, touwslaan, en uiteraard is er een draaiende molen bij voldoende wind. Daarnaast zijn er natuurlijk heel veel (jonge) molenaars aanwezig die van alles over het molenaarsambacht kunnen vertellen aan mensen die geïnteresseerd zijn.

Om 12.00 vertrekt er een huifkartocht richting de twee molens van Waardenburg. Dit zijn twee bijzondere molens, namelijk een zeskan-te molen en een poldermolen met centrifugaalpompen om het water de polder uit te malen. Voor kenners maar óók voor mensen van buitenaf is dit een leuk uitstapje.

Op het terrein van de Molenjongerendag is naast de oude ambachten ook een molenmaker aanwezig die demonstraties kan geven over zijn vak. Ook zijn we in overleg met het Gilde van Molenaars en De Hollandsche Molens om voor hen een kraam te maken. Zo is er voor mensen van buitenaf direct een aanspreekpunt als zij enthousiast zijn om molenaar te worden.

De gehele dag en avond is er eten en drinken te verkrijgen.

Het avondprogramma barst van de gezelligheid, zo wordt er bijvoorbeeld een pubquiz georganiseerd en is er een kampvuurtje en muziek. Voor wie wil is er de mogelijkheid om 's avonds te blijven slapen op het molenter-

rein. Hiervoor kunnen mensen hun eigen tentje en spullen meenemen.

Alle informatie over het evenement wordt gedeeld via onze Facebook en Instagram pagina, en hier wordt ook een link geplaatst om je aan te melden. Daarnaast worden hier ook de laatste updates gedeeld, het is dus slim om deze te volgen!

Wateren

Door: Johan van de Bunt

Vers gekapte stammen

De meeste molenaars zullen weleens een zaagmolen hebben bezocht. Ze zullen dan ook het balkengat of kolk hebben gezien waarin de vers gekapte stammen worden gewaterd. Het wateren werd in China al voor onze jaartelling toegepast. Ook in Europa en in Nederland is het wateren van hout een oeroude en beproefde techniek. In oude vakliteratuur wordt gewezen op de gunstige effecten van het wateren op de kwaliteit van hout. "Eén der beste middelen om het hout van zijn sappen te bevrijden is, dat men het van alle zijden door stroomend water omringe, het water voert eerst aan het oppervlak, en dan allengs meer inwendige, de oplosbare deelen mede, en doet also de oorzaken van bederf verdwijnen " (Stonn van 's Gravesande, 1850).

Redenen om hout te wateren

Hout wordt gewaterd om het werken van hout na het drogen te verminderen. Door het wateren worden trek- en krimp scheuren voorkomen. Daarnaast is een kolk een goede opslagplaats, ook voor stammen vol hars die niet of kort hoeven te worden gewaterd. De kwaliteit van het hout wordt met wateren gewaarborgd. Daarnaast voorkomt het water dat insecten zich in het hout nestelen en schade aan het hout aanbrengen. Verder

krijgt schimmel geen kans om het hout aan te tasten.

Sappen

In bomen zit veel sap. Zodra de boom wordt gekapt zal deze het vocht afstaan aan de lucht en zal uitdrogen. Dit proces wordt omgekeerd door wateren. Het wateren gebeurt het liefst in langzaam stromend water. De stam zal door het zuigend vermogen van de houtvezels zoveel mogelijk water opnemen en dit vermengd met sappen weer afgeven. Dit laatste is belangrijk want deze sappen bestaan uit voedingsstoffen zoals zetmeel, mineralen en suiker. In gewaterd hout zal dus veel minder suiker en zetmeel voorkomen. Hierdoor is gewaterd hout minder aantrekkelijk voor droogboorders zoals houtworm.

Ontschorsen

In de praktijk blijkt dat gewaterd hout makkelijker te ontschorsen is. Bij veel houtsoorten laat de schors na een tijd in het water gelegen te hebben los.

Verkleuring

Door opslag in water is de kans op verkleuring veel kleiner, dan bij droge opslag. Verder zal bij een aantal houtsoorten de kleur verbeteren.

Betere verzaagbaarheid

Ook bij het zagen heeft wateren voordeel. Door het wateren wordt de spanning in het hout minder en wordt het hout zachter. Hierdoor zullen de zaagbladen minder snel slijten. Ook voor de molenaars is het beter. Bij het zagen van droog hout komt veel stof vrij. Nu valt al het vochtige zaagsel in het kot.

Waterperiode

Voor de zachte houtsoorten zoals bijv. naaldhout en populieren is een periode van 9 maanden ideaal. De hardere houtsoorten zoals eik of iep blijven minimaal 3 jaar in het water. Het is geen probleem als hardere houtsoorten langer blijven wateren.

Kwaliteit

Uit de praktijk blijkt dat gewaterd hout veel langer meegaat dan niet gewaterd hout.

Luchtdroging

Na het zagen wordt het hout op natuurlijke wijze gedroogd. Dit gebeurt simpelweg door de natuur. De wind doet het werk. Het hout wordt in een droogschuur met grote openingen bewaard.

Het lijkt onlogisch maar het drogen van gewaterd hout aan de wind gaat sneller en gelijkmatiger. Gewaterd hout zal tussen de 10 tot 50 % sneller drogen dan niet gewaterd hout. De droogtijd hangt verder af van factoren zoals de houtsoort, het vochtpercentage, de dikte van het hout en het seizoen. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de sappen

Kolk

Natte stam wordt uit de kolk getrokken

uit het hout worden verwijderd en wordt vervangen door water. Bij het drogen verdwijnt het water makkelijker uit het hout dan de sappen.

Drijvende en gezonken stammen

In een kolk zult u een aantal bomen zien die iets boven het water drijven. Veel bomen zullen echter naar de boden zakken. Dit heeft te maken met het soortelijk gewicht van het hout. Eikenhout heeft bijvoorbeeld een soortelijk gewicht tussen de 900 en 1200 kg/m³.

Drooggevallen kolk (foto Jeroen Hoekstra)

Eik zal dus in het water zinken. Dit geldt ook voor een de stam van een iep. Een verse iep heeft een soortelijk gewicht van 750 tot 1100 kg/m³. Een aantal stammen zullen meteen naar de bodem zakken. Na enige tijd zullen de drijvende iepen zo veel water opnemen dat ze na verloop van tijd toch zinken

Administratie

De molenaar zal dus goed moeten bijhouden welke bomen in de kolk liggen. Voordat de stam het water wordt ingerold wordt de stam

opgemeten. Op het uiteinde van de stam wordt een metalen plaatje aangebracht met de kenmerken van de boom. Verder wordt een gat in de stam geboord waardoor een touw wordt getrokken. Ook aan het touw wordt een metalen plaatje bevestigd. De stam wordt daarna in de kolk aan een paal vastgebonden. Zodoende weet de molenaar welke stam op welke plaats drijft of ligt.

In hete zomers kunnen kolken wel eens opdrogen. Ideaal voor de molenaar om de voorraad nog eens te controleren.

Limburgse Molendag op zondag 6 oktober 2024

Op zondag 6 oktober van 11.00 tot 16.00 uur is het Limburgse Molendag. Dé kans om de molens en molenaars in Limburg in actie te zien. Maar liefst 45 molens zijn die dag gratis te bezoeken. Jong en oud kan ontdekken hoe een molen werkt. Bijna overal geven molenaars en molengidsen uitleg. Daarnaast zijn er op diverse plekken demonstraties en molenrijke wandel- en fietsroutes. Ook wordt er volop graan gemalen en soms zelfs ter plekke verwerkt tot allerlei lekkernijen.

Alle geopende molens en activiteiten staan op www.limburgsemolens.nl.

Wind- én watermolens

Dankzij het oktoberweer is er tijdens de Limburgse Molendag meestal genoeg wind

om de windmolens flink te laten draaien. Maar ook watermolens zijn deze dag geopend voor publiek. Alle molens zijn natuurlijk een bezoekje waard, maar een tip is de opening van het heringerichte molenterrein van de Friedesse Molen in Neer die je kan verkennen met een prachtige wandeltocht.

Daarnaast viert De Leumolen haar 250ste verjaardag met allerlei activiteiten. De molen draait, er worden rondleidingen gegeven, in de boomgaard zijn er kraampjes van o.a. Staatsbosbeheer en je kunt genieten van heerlijke streekproducten. Ook worden bij veel molens pannenkoeken, vlaaien, broden en pizza's gebakken en op molen de Windlust in Roeven wordt walnotenolie geslagen.

Bronnenonderzoek

Door: Paul Breijs

Het is altijd leuk om meer over je 'eigen' molen te weten te komen. Zo sta ik op molen De Speelman, een ronde stellingmolen in Overschie, een wijk van Rotterdam. Deze molen is rond 1970 opgebouwd/verplaatst naar een parkomgeving en opgebouwd met IJsselsteentjes van afgebroken Friese boerderijen. Dat is dus weinig historie. Echter, zowel het model als het gaande werk is overgenomen van molen De Hoop. Deze molen stond in het verlengde van de startbaan van vliegveld Zestienhoven en moest daarvoor wijken. Molen De Hoop is nu gereduceerd tot een stomp.

Bij toeval loop ik in 2022 tegen een tentoonstelling in het Stedelijk museum van Schiedam over schilders die de buurt hebben vastgelegd. Twee schilderijen konden mij meer vertellen over de historie van molen De Hoop. Een geschilderde overzichtskaart van het hoogheemraadschap van Delftland uit 1606 door Matthijs Janszoon de Been van Wena. Hier zijn prachtig alle molens van Delftland toentertijd op te zien. Op dit schilderij is tevens het type molen te zien. Als we Overschie wat dichterbij bekijken dan zie ik, op de plek van molen De Hoop, wipmolen de 'Cooremoolen'. Kennelijk werd toen ook koren gemalen op een wipmolens. Deze was opnieuw opgebouwd na een storm in 11 januari 1557. Mogelijk was die omgewaaide molen een standerdmolen en is men van type veranderd

om met de molenromp minder wind te vangen.

Nog opmerkelijker was een schilderij van een molen die daarnaast hing. Molen bij zonsondergang bij Overschie uit 1859 geschilderd door Johan Barthold Jongkind. Dit is namelijk molen De Hoop net voor de verbouwing. In 1859-1860 deze is molen opgehoogd tot een stellingmolen door 4,5 meter recht naar boven te metselen zodat men dezelfde kap, bovenwiel e.d. kon blijven gebruiken. Het doel van de verbouwing was een betere windvang maar ook extra werkruimte door een grote schuur eraan te zetten. In datzelfde jaar is de molen verkocht aan Pieter Speelman en zijn zoon Arie Speelman wat uiteindelijk uitgroeide tot een succesvol bedrijf.

Ik prijs mij gelukkig dat ik, ver voor de tijd van Google-maps en fotografie, zoveel beeldend materiaal van de molen heb en de omgeving heb gevonden.

De huidige informatie over molen De Hoop staat vermeld op allemolens.nl en krijgt wat mij betreft door deze vondst twee wijzigingen. We kunnen aangeven dat de voorloper van de stenen molen uit 1712 vermoedelijk een wipmolen betreft en dat de verhoging tot stellingmolen net voor de verkoop aan familie Speelman in 1860 is gebeurd.

Molen De Speelman

Molen bij zonsondergang

Overzichtskaart van het hoogheemraadschap van Delftland uit 1606

Overschie

WORD MOLENAAR

Door: Bas de Deugd

Aan de oever van de Geeuw, de eeuwenoude vaarverbinding tussen IJlst en Sneek, staat de unieke houtzaagmolen De Rat. In de molenkolk liggen stammen te wateren, de malende wieken, onder de op en neer stappende zaagramen komt de geur van vers gezaagd hout vrij. Hier ervaar je het houtzagersambacht zoals dat al ruim drie eeuwen in De Rat wordt uitgeoefend. Deze historische molen is springlevend!

Zo opent de website van deze molen en er is geen woord van gelogen. Deze molen uit 1711 leeft echt.

Tussen de gezaagde planken opgeslagen onder de molen is de ingang. Een klein trapje op en je waant je in een andere tijd. Verschillende molenaars en vrijwilligers zijn aan het werk. Zodra er een bezoeker komt, wordt deze gelijk verwelkomd en te woord gestaan.

Wij worden ontvangen door Jaap Tiedema. Jaap werkt als molenaar op deze molen. Samen met Simon Jellema stuurt hij de groep molenaars en vrijwilligers aan. Als 15 jarige is Jaap begonnen in Witmarsum bij de onlangs overleden Lourens Sierkstra. Hier werd nog echt gemalen voor de bakker. Hier heeft Jaap geleerd dat "De mole muot wurkje". Dit principe past hij nog steeds toe.

In 1990 heeft hij zijn diploma gehaald bij het Gild Fryske Mounders. Na verschillende molens onder andere de Nijlânnermole te Workum is Jaap sinds 2018 op vrijdagen en zaterdagdagen te vinden op molen De Rat in IJlst. Naast molenaar is Jaap werkzaam bij Van Reeuwijk bouwmeester in Arum. Hout, hout, hout. Eeuwenlang draaide bijna alles in IJlst om dit natuurproduct. Al rond 1620, valt in geschriften te lezen, dat 'dese

stadt van scheeps-timmer-const niet alleen door Vrieslandt maer andere plaetsen seer beroemt is'.

De IJlster scheepswerven kregen orders vanuit het hele land. Verschillende grote en een aantal kleinere 'fabrieken van scheepstimmeren' bouwden van de 17e tot ver in de 20e eeuw honderden schepen. Wil je boomstammen in vers gezaagde planken zien veranderen op de kracht van de wind? Plan dan een bezoek.

Mei tot en met september

woensdag t/m vrijdag 10.00 tot 17.00 uur
zaterdag van 09.00 tot 17.00 uur

Oktober tot en met april

zaterdag 09.00 - 17.00 uur

Bezoekadres: Sneekerpad 16, 8651 NE IJlst
www.houtzaagmolenderat.nl

Eén van de wuiwelaars

Bak met de maatplankjes

Gezaagd hout

©2024 Het Gilde van Molenaars.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische gegevensverwerking of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van Het Gilde van Molenaars.

Geef een eigen draai aan de molen!

Word molenaar!